

DEBRECENI EGYETEM
BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR
MAGYAR NYELVTUDOMÁNYI TANSZÉK

**A magyarországi református énekeskönyv zsoltár- és
dicséretszövegeinek értelmezési problémái**

SZAKDOLGOZAT

Témavezető:

A. Molnár Ferenc

egyetemi docens

Készítette:

Magyar György

V. éves magyar szakos hallgató

Debrecen, 2007.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	3
A kérdőív	7
A kérdőív feldolgozása	10
Összehasonlító elemzés más kutatások eredményeivel	52
Összegzés	56
Bibliográfia	59

1. Bevezetés

Mint minden társadalmi intézménynek, úgy az egyháznak is (már amennyiben az egyház társadalmi intézménynek tekinthető) fontos feladata, hogy követve a világ változásait, folyamatosan megújuljon, hogy betölthesse szerepét, ellássa feladatát. Úgy kellett és kell az egyháznak időről időre megújulnia, hogy alapvető értékeit ne adja fel. Babits Mihály Az írástudók árulása c. esszéjében azt írja, hogy az írástudóknak (papoknak, íróknak, költőknek stb.) alapjában véve konzervatívnak kell lennie. Nem a szó pejoratív jelentését, azaz a maradiságot előtérbe helyezve, sokkal inkább az értékmegőrző szerepét kiemelve. Újuljon meg tehát, hogy híveit minden időben meg tudja szólítani, de őrizze az értékeket is, hogy azok fennmaradjanak és tovább éljenek.

Ilyen értékünk az anyanyelv is. Őrizni kell a nyelv tisztaságát, de követni kell a nyelvben bekövetkező változásokat is. Nyelvészeti közhely, hogy a nyelv változó. Mivel a nyelv és a társadalom hat egymásra, ha változik a világ, változik a nyelv is, és fordítva, ha változik a nyelv, változik a világ, azaz a társadalom és az emberek is.

A beszélő, azaz minden ember több nyelvi kódot ismer és használ is élete során. A kommunikációnk akkor lehet eredményes, ha ismerjük beszélgetőtársunk nyelvi kódját. Csak úgy tudunk érdemi párbeszédet folytatni, ha ugyanazt a nyelvi kódot használjuk és ugyanakkor, amit a másik beszélő.

Az egyháznak van egy különleges nyelve, az ún. „kánaáni nyelv”. Ez alatt nem a sémi nyelvek valamelyikét kell érteni, hanem egy olyan vallásos nyelvet, mely egy felekezet, közösség, kegyességi irányzat sajátos nyelvezete. De amíg a köznapi beszélt nyelvben vagy épp a tudományos nyelvben a megértés és a hit elválík, addig a vallásban a kettő összeolvad, egymást feltételezi.

Egyes nézetek szerint a „kánaáni nyelv”-et akár dialektusnak is nevezhetnénk. Ha ezt a megállapítást el is fogadhatjuk, azért figyelembe kell venni azt, hogy egy nagy különbség is felfedezhető: a „kánaáni nyelv” kifejezései, a dialektusokkal szemben, érvek is egyben. Ezek az érvek csak akkor hatásosak, ha van olyan beszélő, aki érti is, amit mondunk. Felmerül azonban egy kérdés: Vajon a „kánaáni nyelv”-et beszélő érti-e, hogy ő maga mit mond, és miért?

A megzenésített „kánaáni nyelv” nem más, mint az egyházi énekek. A Magyarországi Református Énekeskönyv is ide tartozik tehát. Ennek a nyelve még inkább különleges, mert fokozottabban hat az érzelmekre. Nem csak a beszéd tartalma, hanem intonációja is segít a megértésben. Nem véletlen tehát, hogy folyamatosan az érdeklődés középpontjában áll. A zsoltárokkal és dicséretekkel (szövegeivel, dallamaival) mindig jeles személyek foglalkoztak (Szenci Molnár Alberttől Révész Imréig), és feladatukként tekintették, ki-ki a maga szakterületén, hogy munkájukkal formálják, tökéletesítsék, megújítsák ezeket az énekeket. 1948-ban a Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventje így fogalmazza meg célkitűzéseit a magyar reformátusok számára írt, ma is használt Énekeskönyv előszavában: „meg kell találni annak a módját, hogy református egyházunk és népünk életében annyira mély és áldott hatású genfi zsoltárok felfrissült, teljes alkalmas formában fokozottan beiktassanak az ébredő református keresztyénség megújuló éneklésébe”. (Énekeskönyv magyar reformátusok használatára 2001: 6) Közel hatvan év elteltével ez a cél nem változott. Meg kell tehát vizsgálni, mennyire „felfrissültek”, „időszerűek” az Énekeskönyv énekei. (Próbálkozások folyamatosan vannak nem csupán az Énekeskönyv megújítására, hanem egy új megalkotására is. Példa erre Berkesi Sándor, a kollégiumi Kántus elismert vezetőjének munkája, de említhetnénk más példákat is. Ezek ismertsége, elterjedtsége azonban még kevésbé jelentős.)

A. Molnár Ferenc több írásában is foglalkozik ezzel a problémával. Nyelvészként egy fontos kérdéssel kívánja kiegészíteni a vizsgálat során felmerülő szempontokat: „Érted-e, amit énekelsz?” A magyarországi református énekeskönyv nyelvi, filológiai problémáiról írt dolgozatának ezt a nagyon találó alcímet adta. Találó, hiszen hiába helytállóak az énekek teológiaiilag, és hiába a kornak megfelelő a dallamviláguk, ha használói nem értik, vagy félreértik szövegeiket.

E dolgozat is azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy az énekeskönyv használói mennyire értik, vagy nem értik az énekek szövegeit. Kérdőíves felméréssel kívántam erre választ kapni. A kérdőív az előbb említett dolgozat alcímét viseli: Érted-e, amit énekelsz? A feladatlapot református iskolába járó diákokkal, illetve felnőttek közül, református gyülekezeti tagokkal, azaz a „kánaáni nyelv” gyakorlati használóival töltöttem ki.

A feladatlapot 90 ember válaszolta meg. 30 általános iskolás, 30 középiskolás és 30 felnőtt. A Kunhegyesi Református Általános Iskolában 2006 májusában végeztem el a felmérést, a 6. és

a 7. osztály diákjaival. Ebben az intézményben jómagam tanárként tevékenykedem, ezért személyes utasításaim és felügyeletem alatt folyhatott a munka. A középiskolás korosztály felmérésénél Kurgyis András, a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának énektanára volt a segítségemre. A kérdőíveket 2006 október havában töltötte ki 11. és 12. évfolyamos tanulókkal. A munkát végig ő irányította. A felnőtt korosztály válaszadói már kevésbé homogén csoportot alkottak. A Kunhegyesi Református Egyházközség gyülekezetének tagjaival töltöttem ki az íveket. Közülük többen családtagjaiknak is tovább adták őket. Mivel sokan kérték, hogy otthon válaszolhassák meg a kérdéseket, különösen fel kellett hívnom figyelmüket arra, hogy ne beszéljék meg a megoldásokat. Nyomatékosítani kellett, hogy nem az a jó megoldás, amelyik a helyes választ adja, hanem az ő személyes elgondolása, véleménye, még ha az nem is a tökéletes válasz. Úgy vélem, a kutatás lényegét megértették, és kérésemet megtartották, így a felmérést náluk is sikeresen elvégezhettem 2006 tavaszán.

A válaszokat külön korosztályonként is megvizsgáltam, majd a végén „Összegzés” címszó alatt rendszereztem, és százalékos kiértékelést végeztem. Minden korosztálynál kiemeltem az érdekes, jellegzetes, furcsa, figyelemre méltó stb. jelenségeket, és ezeket „Érdekesesség” címszó alatt ismertettem.

A megfigyeléseket igyekeztem minél több, a kérdőívet kitöltők válaszaiból vett példával szemléltetni. Van, ahol minden választ idézni tudtam. Ahol erre nem volt lehetőségem, ott a jellemző megoldásokból szemezgettem.

Az idézetekben megbújó szűkebb jelentést külön nem kurziváltam. Ezek megállapítása meglehetősen szubjektív lett volna, hiszen mindegyik mondat (vagy mondatok) kerek, egész, önálló nyelvi megnyilatkozások, melyek a teljes jelentést hivatottak magyarázni, így azt hiszem felesleges is lett volna.

Bár a példák önmagukat magyarázzák, egy-két esetben személyes véleményt, következtetést is írtam a válaszokhoz, figyelve arra, hogy az ne spekuláció legyen, hiszen a valódi „miért”-eket csak maguk a válaszadók, vagy talán még ők sem tudják, sejtik.

A kérdőív elején szerepel néhány kérdés, melyek nem a szövegértelmezéshez kapcsolódnak, hanem tájékoztatást nyújtanak arról, hogy mennyire vannak tisztában a válaszadók, hogy kinek is köszönhető a 150 zsoltár magyar nyelvre való fordítása, és mit tudnak személyéről. És képet kapunk arról is, hogy melyek a legkedveltebb énekek, és miért éppen

azok, illetve milyen érzelmi viszony köti őket az énekekhez. Mindez azért fontos, hogy megvilágítsuk, mennyire sajátjuk ezek az énekek. Tágabb értelemben, mennyire sajátjuk, érzelmi oldaláról megközelítve, a „kánaáni nyelv”.

A zsoltár- és dicséretidézetek válogatása során olyan szempontokat vettem figyelembe, hogy mely énekeket használják leggyakrabban, melyek a legnépszerűbbek. Valamint egy szubjektív szempont is szerepet játszott, mégpedig az, hogy számomra mely szövegrészek jelentettek értelmezési nehézséget használatuk során.

A kérdés tehát az, hogy vajon mennyire ismerik a „kánaáni nyelv”-et használók a saját nyelvi kódjukat! Tisztában vannak-e azzal, hogy mit jelent némely szó, vagy kifejezés, amelyek énekeikben előfordulnak? Ezért is érdekes ez a felmérés, mert válaszokat keres.

2. A kérdőív

Érted-e, amit énekelsz?

Ki volt Szenci Molnár Albert?

.....
.....
.....
.....

Hogyan kapcsolható neve a Ref. Énekeskönyv zsoltáraihoz?

.....
.....
.....

Melyik a kedvenc zsoltárod? Miért?

.....
.....
.....

Melyik a kedvenc dicséreted? Miért?

.....
.....
.....

Milyenek találsz az Énekeskönyv zsoltárainak, dicséreteinek szövegét?

(pl.: költői, bonyolult, régies, érthetetlen, világos, szívhez szóló, közömbös stb. A lényeg, hogy saját, önálló gondolatokat, érzéseket fogalmazz meg!)

.....
.....
.....

Mit jelentenek az alábbi kifejezések?

*Sokan azt **alítják** (4. zsoltár)*

.....
.....
.....

Istent nem hívják, nem uralják (14. zs.)

.....
.....
.....

A napok egymásnak Tudományt mutatnak Az ő bölcsességéről (19. zs.)

.....
.....
.....

És szép kies folyóvízre legeltet (23. zs.)

.....
.....
.....

Vessződ és botod megvívasztal engem (23. zs.)

.....
.....
.....

Mint a szép híves patakra (42. zs.)

.....
.....
.....

Mosogass jól meg fertelmességimből (51. zs.)

.....
.....
.....

Hints meg, Uram engemet izsóppal (51. zs.)

.....
.....
.....

És engem halálra keresnek (54. zs.)

.....
.....
.....

Az Úr országol és regnál nagy jól (99. zs.)

.....
.....
.....

*Nagy kegyesen **től**, Uram földeddel (85. zs.)*

.....
.....
.....

***Öregbül** a hívek serege, mert az Úr megáldja és őrzi (112. zs.)*

.....
.....
.....

*Útamra **tört** mernek **hány**ni (142. zs.)*

.....
.....
.....

***Megáll** az Istennek **Igéje** És nem állhat senki ellene (171. dicséret)*

.....
.....
.....

***Szűkölködünk** Nagy mértékben **Segedelem nélkül** (172. dics.)*

.....
.....
.....

***Hozsánna!** Hozsánna! (331. dics.)*

.....
.....
.....

*Jézusom, imádjuk szent nevedet, Áldjuk **erős szerelmedet** (332. dics.)*

.....
.....
.....

3. A kérdőív feldolgozása

A kérdőív első része inkább csak tájékozódásul szolgált számomra. Arról szerettem volna egy átfogó képet kapni, mielőtt a szövegelemzésbe kezdtem, hogy mennyire tájékozottak a válaszadók Szenci Molnár Albert személyével kapcsolatban, és hogyan kapcsolják a nevét a zsoltárokhoz.

Ki volt Szenci Molnár Albert?

Az általános iskolások közül 18 (59.4%) jó válasz született. Pl.: „Zsoltárfordító”, „Zsoltár- és bibliafordító”, „Tudós”, „Író” „Reformátor”, „Pap”.

12-en nem válaszoltak, vagy azt írták, hogy bár tanulták, de elfelejtették.

A középiskolások közül 29-en (95.7%) adtak jó választ, és igen pontos meghatározások is születtek, iskolai tanulmányaiknak köszönhetően. Pl.: „Protestáns zsoltárfordító, Szencen született”, „Lefordította a 150 zsoltárt és ő is írt néhány éneket”. Az egy helytelen válasz viszont igazi gyöngyszem: „Előállította a paprikából a C-vitamint” (Szenci, Szentgyörgyi.)

A felnőtteknél is 29 (95.7%) a jó válaszok száma. Pl.: „Zsoltáríró és fordító”, „Hittudós, reformátor, zsoltáríró, szótárszerkesztő”.

Egy ember nem válaszolt.

Hogyan kapcsolható neve a Ref. Énekeskönyvhöz?

Az általános iskolások közül 19-en (62.7%) adtak jó választ. Pl.: „Ő fordította magyarra”, „Ő írta”.

A középiskolások közül 29-en (95.7%) helyesen kapcsolták nevét a zsoltárokhoz. Pl.: „Ő fordította le”.

A felnőtteknél is ugyanez az arány: 29 jó válasz (95.7%) Pl.: „Ő fordította le”.

Melyik a kedvenc zsoltárod? Miért?

Minden korosztálynál sokszínű válaszok születtek. Toronymagasan kiemelkedik a 42. zsoltár. Ezt ismerik és kedvelik a legtöbben. Kiemelni még a 23. és a 25. zsoltárt lehet a válaszok közül. Az indokok a szép szövegeket említik, illetve a fülbemászó dallamokat. Érdekesebb válaszok: „Kiskoromban tanultam”, „Ezt tanultam meg először”, „Mert nagymamának is ez volt a kedvence”, „Mert játékosan tanultuk”.

Melyik a kedvenc dicséreted? Miért?

Szinte lehetetlen sorrendet felállítani. Rengeteg, egymástól eltérő válasz olvasható, nincs olyan domináns ének, mint a zsoltároknál. Talán a 397. dicséret volt az, amely a legtöbbször előfordult. Említik még a 329. dicséretet, mely a kereszteleseknél elhangzó ének, illetve 395. dicséretet is. Az indokok ugyanazok, mint a zsoltároknál. Érdekesebb válaszok: „471, mert nagyon pörgős”, „Reményt és erőt ad”, „Rólam szól”.

Milyennek találod az Énekeskönyv zsoltárainak, dicséreteinek szövegét?

A felsorolt válaszlehetőségek közül szemezgetett a megkérdezettek többsége (költői, bonyolult, régies, érthetetlen, világos, szívhez szóló, közömbös stb.), bár önálló véleményalkotásra kértem őket. A válaszadók többsége a „szívhez szóló”, „régies” és a „bonyolult” kifejezéseket húzták alá, vagy kombinálták a lehetőségeket. Pl.: „Kicsit bonyolult a szövegük, de nekem tetszenek. Szerintem régies is”, „Egyeseket szívhez szólónak, de van olyan, mely túl bonyolult, inkább érthetetlenül fogalmaz”, „Régies megfogalmazásúak a szövegek, de azért szívhez szólóak”.

„Sokan azt **alítják**”(3. zsoltár) jel.: 'úgy gondolják, azt vélik'

Általános iskolai korosztály

3 (10%) válaszadó jó, vagy majdnem tökéletes magyarázatot adott: „Talán sokan azt hiszi”. A másik: „azt hiszik, azt gondolják”. Illetve: „sokan azt hiszik”.

3 (10%) tanuló nem töltötte ki ezt a részt. A további kérdésekre viszont válaszolt, valószínűleg nem tudták a választ, és ötleteik sem voltak.

1 diák válaszként a „Nem tudom”-ot írta.

23-an az „állítják”, „mondják” szót adták meg magyarázatul, vélhetően az alaki hasonlóság miatt. Pl.: „Sokan azt mondják”, „Sokan azt mondják, állítják”, „Sokan azt mondják, tanítják”, „Sokan mondanak igazat”.

Érdekeség: Egy esetben a kérdőív szövegét kijavította a válaszadó, mellyel az „állítják” választ szerette volna megadni, azt gondolván, hogy esetleg gépelési hiba következtében helytelenül lett megadva a szó. Így viszont pont ő követett el helyesírási vétséget, mert nem vette észre, hogy a szó egy l-lel jelenik meg: állítják.

Középiskolai korosztály

5 válaszadó jó magyarázatot adott: „Sokan úgy vélik”, „Gondolják, vélik”, „Úgy gondolják, az a meggyőződésük”, „Úgy gondolják, azt vallják”, „Vélik”.

3 tanuló nem töltötte ki ezt a részt.

1 diák válaszként a „Nem tudom”-ot írta.

15-en az 'állítják', 'mondják' jelentéssel határozták meg a szó. Pl.: „Sok ember azt mondja”, „Állítják, mondják”, „Állítják, bizonyítják”, „Mondják”.

További válaszok: „Sokan azt hazudtolják”, „Hazudják”. (Ezek a meglepő magyarázatok valószínűleg egy kútfőből származnak, majd a másik lemásolta társa válaszát.) „Sokan azt tisztelik”.

Érdekeség: Két válaszadó ötvözte a jelentéseket: „Sokan azt mondják, azt gondolják”, „Azt mondják, vélik”. Különleges átmenetet képezve ezzel a szó igazi jelentése ('gondolják', 'vélik') és a ma elterjedt változat ('állítják') között.

Felnőtt korosztály

7 válaszadó jó magyarázatot adott: „Vél”, „Hiszik”, „Gondolni, hinni”, „Vélik, gondolják”, „Sejtik, vélik”, „Sokan azt vélik, sokan azt...”, „Sokan úgy gondolják, sokak szerint így/úgy van egy bizonyos dolog”.

A kérdőív ezen kérdését mindenki kitöltötte, és „nem tudom” választ sem adott, tehát határozott elképzelése minden válaszadónak volt.

14-en a „mondják”, „állítják” kifejezéssel határozták meg a szó jelentését. Pl.: „Alítják = állítják, mondják”, „Állítják”, „Mondják”, „Sokan azt állítják, azt akarják kifejezni, a véleményüket alátámasztják”.

9-en a fentebb említett „kevert” választ adták. Pl.: „Sokan azt állítják, feltételezik, gondolják”, „Mondják, gondolják”, „Gondolják, mondják”, „Sokan azt gondolják, állítják”, „Azt mondják, úgy gondolják, hiszik azt”.

Érdekesesség: Volt olyan válaszadó, aki megpróbált nyelvészeti magyarázatot találni az egyébként helytelen megoldáshoz. Az „alítják” szerinte az „állítják” kifejezés archaikus formája. „Sokan azt állítják, régiesebben”. Továbbá ebben a korosztályban meglepően nagy a „kevert” válaszok aránya, mely az általános iskolásoknál egyáltalán nem, és a középiskolásoknál is csak elvétve fordult elő.

Összegzés: A válaszadók közül 15-en (16,6 %) tartják úgy, hogy 'vél', 'gondol' jelentése van a szónak. Nagy része, 51-en (56,6 %) az „alítják” szót ma már az „állítják” szónak véli. Erre már A.Molnár Ferenc is rámutatott, hozzáfűzve, hogy a két szó jelentése nem áll távol egymástól, mert amit gondol az ember, azt többnyire állítja is.

Istent nem hívják, nem **uralják** (14. zs.) jel.: 'nem nevezik uruknak'

Általános iskolai korosztály

2 válaszadó adott jó magyarázatot: „Nem tekintik uruknak”, „Úrként nem ismerik el”.

4-en nem válaszolták meg a kérdést.

15-en, azaz a kérdőívet kitöltők döntő többsége úgy értelmezte a kifejezést, hogy 'Istent birtokolni nem lehet, nem lehet uralni, úrrá lenni felette'. Pl.: „Nem parancsolnak neki”, „Az Isten felett nem lehet uralkodni”, „Birtokolják”, „Isten a maga ura”, „Istennek nincs főnöke”, „Uralkodnak felette”, „Nem részük Isten”, „Istenben hisznek és ezért nem uralják, hanem tisztelik”, „Istent nem lehet legyőzni”, „Hát hogy pl.: Egy király valamit ural, és erre mondják: Isten nem hívják nem uralják”.

7-en adtak olyan válaszokat, melyek nem az „ural” szóra fókuszáltak, hanem az egész kifejezésre, illetve annak is inkább a „nem hívják” részére, és ennek próbálták egy elvontabb jelentését megragadni. Pl.: „Nincs mindenkinek szüksége Istenre”, „Isten nincs az ő szívükben, nem hisznek benne”, „Nincs igényük az Isten jelenlétére”, „Nem kérik Istent, ezért nem is tartozik hozzájuk”, „Nem óhajtják az isten részvétét”.

Jobban megvizsgálva ezek jelentését, rejtettebb formában ugyan, de az „ural” szó 'uralkodni' értelmezése felsejlik ezekben a meghatározásokban is. Hiszen, ha valaki nem tartozik hozzánk, nem óhajtjuk részvétét (itt Isten jelenléte /részt vesz/, nem együttérzése) nem is uralhatjuk.

Érdekesség: A „nem uralják” kifejezésnél volt, hogy a kérdés és a válasz ugyanaz lett: Az „Istent nem uralják”. Egy másik: „Mert Isten mindent lát, mindent hall”. Talán ezért nem kell hívni és uralni?

Középiskolai korosztály

9 válaszadó adott jó magyarázatot. Pl.: „Nem nevezik uruknak”, „Nem nevezik úrnak”, „Istent nem tartják uruknak, nem tisztelik mint egyedüli Istent”, „Nem tekintik uruknak”, „Nem tekintik uralkodónak”, „A hitetlenek sosem hívják segítségül és sosem fogadják el urukként”.

Mindenki válaszolt a kérdésre.

16-an az 'uralkodni felette', 'birtokolni' jelentést tulajdonítottak a kifejezésnek. Pl.: „Istent nem lehet uralni, ő a legnagyobb Úr”, „Istenen nem uralkodik senki”, „Isten senki nem uralja, hanem ő ural minket”, „Istent nem lehet uralni, ezért ne hívjuk fölöslegesen”, „Nem irányítják, nincs befolyásuk fölötté”, „Nem birtokolják, azaz nem vallják magukat hozzá tartozónak”, „Istent nem is lehet uralni”, „Nincsenek vele kapcsolatban, nem függ tőlük”, „Nem bírják, nem vallják”.

5-en adtak olyan válaszokat, melyek arra utalnak, hogy ők inkább egy elvontabb jelentésre gondoltak és az egész kifejezést értelmezték, nem tekintették kiemeltnek az „ural” szót. Pl: „Nem kérik a segítségét”, „Ha a nevét mondják nem jelenik meg hirtelen, mert mindig, mindenütt ott van”, „Nem szoros, sőt egyáltalán nincs kapcsolatuk Istennel”, „Nem zárják a szívükben Istent, nem keresik az Istent és nem is fogadják be”.

Érdekesség: „A névadás az uralmat jelenti, maga a név is a névvel uralkodhatunk rajta. Olyan, mint egy csésze füle, hogy annál megfogva bármikor hívhatjuk és parancsolhatunk neki.” Ez a szemléletes megfogalmazás valószínűleg már arra utal, hogy bibliaismereti, dogmatikai ismeretekkel rendelkezik a diák. A zsidók sem mondták ki (számos más, pl. kánaáni vallás mellett) az Isten nevét, azt tartották ugyanis, hogy a név kimondása Isten birtoklására való törekvés, ezért használták Jahve neve helyett az Adonaj elnevezést. Talán erről hallott a tanuló már a vallásórán és a kérdés ezt az asszociációt idézte fel benne.

Felnőtt korosztály

4 válaszadó adott jó magyarázatot: „Nem nevezik uruknak, nem vallják és nem tisztelik úrként Istent”, „Félik, uruknak tartják” „Uralják=úrnak szólítják, úrnak ismerik el”. A „Nem tisztelik” magyarázat nem pontos ugyan, mert nem az „uralják” szót magyarázza, de tartalmában helyesnek mondható.

1 kérdőív ezen része kitöltetlenül maradt.

14 válasz szerint e szó jelentése 'birtokol', 'uralkodik'. Pl.: „Isten a mindenható. Ő felette nem áll/állhat senki”, „Isten felett nem uralkodik senki. Se teste, se neve felett”, „Birtokolják, övék”, „Nem uralják, nem tartják magukénak, nem tartják uruknak”, „Nem uralkodik senki rajta, ő a legfőbb hatalom”, „Senki nem uralkodik a Mindenható felett, hanem a Mindenható uralkodik mennyen és földön egyaránt”, „Nem az embereké Isten, hanem Istené az ember”.

11 válaszadó, mint már a fiatalabb korosztálynál is láttuk, az egész mondatra figyelt, azt értelmezte: „Nem hisznek Istenben, nincs a szívükben”, „Nem kérnek Istentől segítséget, nem Istenfélők, Istenhívők”, „Nincs Istenük, nem az életük része. Nem hisznek benne”, „Nem hisznek Istenben a hamisak”, „Isten a legfőbb”, „Nincs Istenük, nem az életük része. Nem hisznek benne”, „Nem szolgálnak Istennek, nem rendelik magukat alá”.

Érdekesség: Ennél a korosztálynál feltűnően sok a „kegyeskedő” (nem pejoratív értelemben) válasz (11). Nem tudták a pontos jelentést, ezért születhettek ezek a válaszok. Nem, vagy csak nehezen értelmezhető szavakra és kifejezésekre adott válaszokban „bekapcsol” a „kánaáni nyelv”. Tudják, hogy az egyházzal kapcsolatosak a kifejezések, ezért olyan válaszokat keresnek, melyek stílusukban, kifejezéseikben stb. illenek ehhez a nyelvezethez. Azonban a „Nem rendelik magukat alá”, „Isten a legfőbb”, „Nem életük része” kifejezéseknek olyan jelentésárnyalatuk van, hogy közvetetten szintén a 'birtokol', 'uralkodni' jelentést sejteti.

Összegzés: 15-en (16,6 %) gondolják, hogy e szó jelentése 'Úrnak nevezni'. A válaszadók nagy része, 45 (49,9 %) az 'uralkodik', 'uralkodik felette', 'birtokol' értelmezést tartja valószínűnek. Akik nem adtak pontos megoldást, csak körülírást, azoknak a válaszaiban is inkább az utóbbi értelmezés a felfedezhető.

A napok egymásnak **Tudományt** mutatnak Az ő bölcsességéről (19. zs.)

Jel.: 'tanúságot, tanúbizonyságot (mutatnak/tesznek)'

Általános iskolai korosztály

3 válaszadó adott jó választ: „Tanúskodás”, „A napok tanúsítják Isten bölcsességét”, „A bizonyítják, igazolják Isten dicsőségét”.

10-en nem válaszoltak a kérdésre.

1 diák a „Nem tudom”-mal válaszolt.

14 válaszadó a 'tudomány', 'tudás', 'bölcesség' értelemmel magyarázta a szót: Pl.: „Tudomány: pl.: Egy gyerek a tudomány egyetemen tanul”, „A Tudomány bölcsé tesz”, „Isten mindentudó”, „Minden nap bölcsőbbek leszünk”, „Minden nap tanulunk valami újat az Istenről”, „A tudományok tőle vannak”, „Bölcs isten”, „Nagyon bölcs”, „Tudása van”, „A napokban van Isten bölcsessége, tudása”, „Tudást, ismeretet, tényeket”, „Minden nap lehet tanulságos és azt a hibát, amit aznap elkövettünk másnap nem fogjuk”. (Optimista felfogás!)

Érdekesség: Az „Isten lenről néz bennünket és megbünteti a rosszakat” válasz elég nehezen kapcsolható ehhez a kérdéshez, hacsak nem az Isten mindenhatóságára, mindentudóságára gondolunk. Az „egymásnak beszélnek Isten és szolgálói cselekedetét”-ben érezhető némi tanúbizonyoságról szóló árnyalat, hiszen aki beszél valamilyen cselekedetről, az tanúságot is tehet arról. Az „egy éj a más éj-nek, Beszél az Is-ten-nek az ő nagy bölcsességéről” idézet a zsoltár folytatása. Válasz híján tovább idézte a szöveget, tanúsítva azt, hogy már ismeri ezt az éneket.

Közéiskolai korosztály

2 válaszadó adott jó választ: „Tanúskodik”, „Tanúságtételt, bizonyágot”.

4-en nem válaszolták meg ezt a kérdést.

18-an a 'tudás', 'tudomány', 'bölcesség', 'ismeret' értelmezést adták meg. Pl.: „Nagy tudást”, „Bizonyágot, ismeretet adnak”, „A napokkal, változásokkal meglátszik Isten munkája, a napokkal egyre jobban meglátszik Isten bölcsessége”, „Ismeretet, tudást adnak, napról-napra egyre jobban megismerjük isten bölcsességét”, „Tudományt: példát, mintát, tanítást az ő bölcsességéről”, „Mindennap megtudsz valami jót bölcsességéről”, „Minden nap Isten bölcsességére utal”, „Bölcsességet, okosságot mutat”.

Érdekeség: 5 diák a 'bizonyítják', 'igazolják' értelemmel magyarázták a jelentést, amely rokon értelmű kifejezés is lehet a „tanúsít”-tal, de nem figyel eléggé a megadott szóalakra, ennek ellenére helyes válaszként is értelmezhető. „Megbizonyítják azt, hogy milyen bölcs”, „Bizonyítják, nyilvánvalóvá teszik”, „A napok bizonyítják az ő hatalmát”, „A napok igazolják Isten nagyságát. Azzal, hogy mindig új napra ébredünk, tudatja, hogy van Isten”.

1 válaszadó egyszerűen kihagyta a „Tudomány” szót: „A napok mutatják Isten bölcsességének nagyságát”, amely szintén utalhat a tanúságra.

Felnőtt korosztály

5-en adtak jó választ: „A napok is tanúskodnak az ő bölcsességéről”, „Tanúskodik”, „A napok tanúskodnak, bizonyítják azt, hogy Isten velünk van és támogat minket”, „Tanúsítanak, az Úr bölcsességéről beszélnek egymásnak”, „Tanúsítják, bemutatják,” „Tanúskodnak, bizonykodnak”.

2-en nem válaszolták meg a kérdést.

17-en a 'tudás', 'tanulás', 'bölcsesség', 'ismeret' jelentéskörrel próbáltak magyarázatot adni. Pl.: „Minden nap tanulunk valami újat és Isten kegyelméből részesedést kapunk”, „Tudást adnak”, „Minden nap többet tanulhatunk, tudhatunk meg bölcsességéről”, „Ha részletesebben megnézzük Jézus tanításait, akkor napról-napra többet tudunk meg róla”, „Ismeret, bemutatás”, „Tudás”, „Egyik napról tanulunk a másakra. Egyre erősebbek leszünk hitünkben”, „Minden nap egyre több dolgot tudhatunk meg a mi Istenünkről, ezáltal annál jobban tisztelhetjük, imádhathatjuk őt”, „Isten bölcsességét napról-napra megtanuljuk”, „Tudást, tapasztalatot, ismeretet, tanítást, annak átadását egymásnak”.

Érdekeség: 3 válasz is azt valószínűsíti, hogy a „példát” a helyes megoldás. Ez talán azért lehet, mert a „példát mutat” állandósult szókapcsolat idéződött fel a „mutat” szó

megjelenésével. A felnőtt korosztály válaszai között itt is találhatunk kissé szabadon értelmezett válaszokat „kánaáni nyelven”. Pl.: „Az előző napok rámutatnak a hibákra, amiket többször nem kellene vétenünk. Megbizonyosodhatunk Isten gondviseléséről”, „Egy nap sem múlik el úgy, hogy Isten ne figyelne ránk”.

Összegzés: Csak kevesen, 10-en (11.1%) gondolják, hogy e szó jelentése 'tanúsítani, tanúbizonyságot tenni', illetve 5-en közel jártak a helyes megoldáshoz a „bizonyítják” válasszal. Lehet, hogy így tanulták az egyházi ének órán, de ez csupán feltételezés, a megoldások egyezése a véletlennek is köszönhető. A válaszadók nagy része, 49 (54,4%) a 'tudás', 'bölcesség', 'ismeret' értelmezést tartja valószínűnek, A „bölcesség” szó gyakori előfordulása annak is köszönhető, hogy az idézett szövegrészletben is megtalálható: „az ő nagy bölcességéről”, de nem ezt a szót kellett értelmezni.

És szép **kies** folyóvízre legeltet (23. zs.)   jel.: 'szép, gyönyörű, kellemes'

Általános iskolai korosztály

9 válaszadó jó magyarázatot adott. Pl.: „Gyönyörű”, „Barátságos, gyönyörű, szép”, „Tiszta, szép”, „Szép”, „Szép, kellemes”. Volt, aki bővebben is magyarázta az idézetet, melyben jól határozta meg a szót, de mellé egyéb képzetek is kapcsolódtak: „Jó és szép helyre szeretne vinni minket, és aki hagyja, azt oda is viszi”, „Szép ligetes folyóparton vigyáz rá, mint a pásztor”, „Gyönyörű mezőn egy szarvas legel”. Felfedezhető ezekben a megfogalmazásokban a rendkívül népszerű, gyakran énekelt, ezáltal ismert 42. zsoltár képi világa. A „patak - folyóvíz - szarvas kívánczik – legel” képek keverednek ezekben a meghatározásokban.

5-en nem válaszolták meg ezt a kérdést.

2-en „Nem tudom”-mal feleltek.

7-en adtak olyan magyarázatot, melyek nem voltak pontosak, de a pozitív- minőség tartalma felfedezhető válaszul adott szavaiknak. Pl.: „Díszes patak”, „Tiszta”, „Feleslegességtől mentes, tiszta”, „Megmutatja a jó utat”, „Jó útra térít”, „Fás, ligetes”.

4-en inkább valamilyen 'pozitív mennyiségre, méretre' gondoltak: „Tágas, széles”, „Bőséges”, „Nagy”, „Bőséges”.

Érdekesség: 3 diák a korábban felnőtteknél látott, inkább rájuk jellemző, elvont értelmezést adott: „Beszélget Istennel”, „A mennyek országába visz”, „Az ő ösvényére vezet”, Válaszukban a „vezet”, „visz” szavakat a „folyóvízre legeltet” kifejezés hívhatta elő.

Középiskolai korosztály

10 válaszadó adott jó választ: Pl.: „Szép, termékeny, díszes”, „Gyönyörű”, „Kellemes, barátságos”, „Szép, tiszta, sekély”, „Gyönyörű, étellel teli”, „Gyönyörködtető, szép hely, táj”, „Szépséget jelent”, „Szép, gazdag élővilágú.” „Szép, tiszta vizű helyre visz”.

5-en nem válaszolták meg ezt a kérdést.

6-an adtak olyan magyarázatot, melyek nem voltak pontosak, de 'pozitív-minőség' tartalmuk felfedezhető: „Étellel teli, élő”, „Tiszta vizű folyó, ódon, vad, elhagyatott, de mégis vonzó táj”, „Virágos, idillikus”, „Hűvös, bájos”, „Az idilli szóval tudnám kifejezni. A kies szerintem a tökéletest jelenti Isten országában”.

3-an valamilyen 'pozitív mennyiségre, méretre' gondoltak: „Bővizű, gazdag mindenben”, „Bőséges”, „Bőséggel lát el”.

Érdekeség: Több válaszban is megjelenik a „kietlen”, mint a „kies” ellentétét jelentő szó. Pl.: „Kietlen ellentéte, sűrű növényzettel beborított, dús”, „A kietlen ellentéte, tehát bővizű, gazdag”, „A kietlen - vagyis puszta, üres - ellentéte”, „A kietlen ellentétje, vagyis szép, virágzó életdús”. Ezen válaszokat természetesen be lehetett volna sorolni a fenti, 'pozitív minőség-mennyiség' kategóriákba is, de a „kietlen” szó ellentétéként való meghatározást markánsabbnak ítélt meg.

Elvont értelmezéseket is olvashatunk: „Isten nekünk a híveinek mindig a legjobbat adja nekünk”, „Kies folyóvíz = hit”.

Felnőtt korosztály

6 válaszadó adott jó választ: „Gyönyörű, (de mégis van benne valami, ami bizonytalanná tesz minket affelől, hogy milyen. Kies: szép, zöld, túl jó)”, „Szép, gazdag”, „A kies folyóvíz az szépséges, étellel teli folyóvízre utal. Nem véletlen, hiszen a víz az életfeltétel”, „Szép, gazdag, dús folyóvízre legeltet”, „Szép, tiszta, jó útra terel minket”, „Gyönyörű folyóvizeknél, vízpartra futó mezőn, partmenti pásziton”.

11-en adtak olyan magyarázatot, melyek nem voltak pontosak, de 'pozitív-minőség' tartalmuk felfedezhető: Pl.: „Termékeny, bőséges”, „Tiszta”, „Friss, tiszta”, „Nyugodt, nyugodt körülmények közt lehetünk vele”, „Csöndes, nem mérges”, „Csendes, tiszta, csordogáló”, „Sima, nyugodt”.

4-en nem válaszoltak a kérdésre.

Érdekeség: A középiskolásoknál érdekességként említettem, hogy a „kietlen” ellentétéként határozták meg többen e szót. A felnőtteknél is felbukkan ez a megoldás, csak hogy pontosan emez ellentétéként. Meglepő, de a „kies” szót a „kietlen”-nel azonosították. Pl.: „Sivár, kietlen”, „Kietlen, sekély folyóvíz”, „Kietlen”, „Kies = kietlen. Véleményem szerint a zsoltárban a kietlen inkább a tiszta, érintetlen folyóvízre utal”.

Van, aki a „kies” szónak 'messze lévő' értelmet tulajdonít.

Elvontabb, általánosabb értelmezés: „Jó útra terel”, „Megmutatja a helyes utat”, „Az Úrba vetett hit által erős, istenfélő lélek - ezt jelenti”, „Pásztorként bánik velünk az Úr”.

Összegzés: Pontos választ csak 25-en (27.7 %) adtak. A válaszadók többsége, 35-en (38.8%) határozottan 'pozitív minőség-mennyiség' jelentést tulajdonított a szónak. Azt is meg kell említeni, hogy a nem teljesen tökéletes válaszokat nehéz volt csoportosítani sokszínűségük miatt. Valószínűleg más szempontok szerint is el lehetett volna végezni a rendszerezést. A pontos válaszadók is a helyes szó után még olyan jelentésű szavakkal folytatták meghatározásukat, mint amilyenekkel a többiek, akik csak körüljárták a helyes választ. De az ő meghatározásaikban mindenképpen szerepelt a pontos jelentése is „kies2 szónak.

Vessződ és **botod megvigasztal** engem (23. zs.)   jel.: 'az Úr pásztorolása
biztonságot nyújt a zsolttárosnak, a híveknek'

(„Itt átvitt értelemben a pásztorbotról és egy, a fején többnyire fémmel beborított bunkósbotról van szó: az előbbivel az ószövetségi pásztor a nyáját tereli, az utóbbival pedig szükség esetén az a vadállatoktól, a támadóktól védi”- A. Molnár Ferenc 1996: 212)

Általános iskolai korosztály

2 válaszadó adott jó választ. Az ő válaszaikban felfedezhető a 'pásztorbottal való vezetés, mely biztonságot ad': „Vezetésed erőt ad”, „Iránymutatásod erőt ad”. Feltételezhetően ők már hallottak az ószövetségi pásztorok tevékenységéről.

9-en nem válaszolták meg a kérdést.

1 diák a „Nem tudom”-mal válaszolt.

5-en a 'védelem', 'biztonság' jelentéssel határozták meg a kifejezést, melyet a bot nyújt, vagy Isten nyújt a bot segítségével. Ez közel áll a helyes értelmezéshez, de nincs benne a 'pásztorolva vezetés' tartalom: „Megvéd a bottal, vesszővel”, „Vessződ és botod megvigasztal, megvéd engem”, „Megvéd Isten a botjával”, „Valamilyen védelem, amit a vessző illetve a bot nyújt”, „Védelem”.

9 válasz közös tartalmi jegye az, hogy a 'büntetés', 'rossz történés' értelemmel ruházzák fel a kifejezést, amely után egyes válaszolók szerint a jó következik, Isten megvigasztal. Pl.: „Isten szigorú”, „Ha büntet, értünk teszi”, „Bár megfed, de oltalmat találunk nála”, „A bajból is származhat jó”, „Ha ki is kapunk utána megvigasztal”, „A rossz után reménykedünk a jó után”, „Erőszaknál is lehet valami jót”.

Érdekeségek: A válaszaiban senki sem írta le helyesen a „vigasztal” szót, mindenki a zsoldárszöveg szerinti hosszú í-vel írott „megvigasztal” alakot használta. Lehet, hogy ez, a ma már helytelen alak, rögzült is egy-két diák helyesírásában. Szokatlan válaszok: „Nem szükséges Istennek melletted lenni, elég ha csak a bota van”, „A rossz is jó”, „Nem szomorú soha”, „Szíved és lelked megvigasztal engem”.

Középiskolai korosztály

7 válaszadó jó választ adott. Pl: „Jézus a mi pásztorunk, a pásztor pedig terelő botot használ. A bottal megvédelmez bennünket a gonosztól”, „Isten irányítása vezet”, „A pásztorbot, a vezetés megvigasztal, az Úr vezet minket”, „A pásztor jelenlétét bizonyítja, ami segítség és fegyelmező eszköz is lehet”, „Régi jelkép, a bárányokat a pásztorok úgy vezették a sötétben, hogy a botjukat a vezér ürünek támasztották és ettől megnyugodtak”.

4-en nem válaszolták meg a kérdést.

A további válaszok ennél a korosztálynál is nagyon sokszínűek. 13 válasz közös tartalmi jegy itt is az, hogy a 'büntetés', 'rossz történés' értelemmel ruházzák fel a kifejezést, amely után

egyres válaszolók szerint a jó következik. Pl: „Ha bánt is, jól esik, mert tudom, hogy utána jobb lesz”, „A fenyítéseid, a szenvedések a javamat szolgálják”, „Valakit, ha szeret az Úr, megfenyíti, de mint apa a fiát, akit kedvel”, „Bűneimet felismerve Isten büntetése által felszabadulok ezek alól”, „Ha büntetsz, az is vigaszt ad”, „Nevelő célzattal büntet”, „Ha Isten megbüntet, ne szomorkodjunk”, „A bot is segít, vigasztal, mert bűnünk ellenébe kapjuk”.

Érdekeség: Volt, aki ügyesen kivágta magát, a kérdést feltevőre hárítva át a felelősséget: „Gondolom ez is egy olyan sor, ami a többivel válhat értelmessé”. Akadt olyan is, aki nem értelmezte ugyan helyesen a szöveget, de megpróbált magyarázatot adni, hogy vajon miért használta a zsoltáríró ezt a kifejezést: „A hívőt, ha a dolgok nem úgy jönnek össze, ahogy akarják, akkor ezt Isten botjának képzelik. Nevelési célzata van ennek a zsoltárnak. Oly mélyen hisznek Istenben, hogy még a verést is vigasztalnak veszik”. Egyéb érdekes válasz: „Istenre úgy lehet támaszkodni, mint a botra”.

Felnőtt korosztály

4 válaszadó adott jó választ: „A pásztor terelő botját látja a nyáj, jó helyre vezetik. A súlyos (furkós) botjával véd, biztonságos a helyzetem, ameddig vezet és véd”, „Irányítása megnyugtat”, „A pásztorbot, amivel jó útra terel, érezteti, hogy ott van”, „Utalás a pásztorbotra”.

2-en nem válaszolták meg a kérdést.

Ennél a korosztálynál a válaszadók elsöprő többsége, 17-en gondolják úgy, hogy 'büntetés', 'rossz történés' jelentése van ennek a kifejezésnek, amelyet Isten nevelő célzattal, szeretetből bocsát ránk. Pl.: „Az is boldogít, ha bűneim miatt, neheztelsz rám”, „Isten szeretetből néha akaratunk ellenére megfenyít bennünket, de ez mindenképpen a mi javunkra van”, „A bűn következménye a bűnhődés. Bűnbánat után bűnbocsánat következik, tehát bűneink ellenére Isten szeret”, „Az Isteni szigor példázata”, „Szenvedni kell a megvigasztalásért”, „A bot arra

utal, hogy néha megbüntet, de még a büntetése, az ütése is megvigasztal, mert tudom, hogy szeret”.

Érdekeség: Egyes esetekben, mintha a gyakorló szülő szólna meg a válaszokban: „Az a jó szülő, aki megdorgálja gyermekét. Az Úr büntetése csak javunkra válhat”, „A fegyelmezés is hozzátartozik Isten irgalmához”, „Fenyítése hasznomra van”.

Összegzés: 13-an (14.4%) válaszolták meg helyesen a kérdést. Az elsöprő többség, 39-en (43.3%) főleg a felnőtteknél 'büntetés', 'rossz történés' jelentést tulajdonít a kifejezésnek. A fiatalabbaknál sokkal többször jelenik meg az az értelmezés, hogy Isten valamilyen veszedelemtől óv meg minket a botjával, ellentétben a felnőttek véleményével, akik inkább a „nem ellened, érted veszekszem” gondolat fedezhető fel. Az is kijelenthető, hogy az eltérő válaszokban is van közös, mégpedig az, hogy ezt a kifejezést mindenki igen erős képiséggel írja le: a bottal büntető Isten, a vezető pásztor, a fenyítő szülő stb.

Mint a szép **híves** patakra (42. zs.)   jel.: 'hűvös'

Általános iskolai korosztály

3 válaszadó adott jó választ: „Hűvös”, „Hűvös, hideg, hús”, „Hűvös, hideg”.

9-en nem válaszoltak a kérdésre

1 diák a „Nem tudom”-mal felelt.

13-an úgy vélték, hogy 'szép', 'díszes', esetleg 'tisztá' (esztétikailag kellemes) jelentése lehet a szónak. Pl.: „Mint a szép tiszta patakra”, „Szép, díszes patak”, „Szép, tiszta”, „Csodálatos”, „Míves”, „Mint egy csodálatos helyre”, „Díszes, mint a kies”, „Csodálatos, szép, gyönyörű”.

Érdekességek: Valaki a 'hívogató' jelentést véli helyesnek. További válaszok: „Hát hogy valaki híres”, „Kanyargós patak”, „Az Isten országában levő patak”.

Közéiskolai korosztály

13 válaszadó jó választ adott meg. Pl.: „Hűvös”, „Hús patak”, „Hús vizű, hűvös patak”, „Hús, árnyas, frissítő patak”, „A húsító patak a frissítő, felújító, megújító patak”.

2-en nem válaszoltak a kérdésre.

11-en úgy vélték, hogy 'szép', 'díszes', esetleg 'tisztá' (esztétikailag kellemes) jelentése lehet a szónak. Pl.: „Íves”, „Tiszta vizű, fátyolos patakforrás”, „Nyugtató, nyugalmas”, „Díszes”, „Mint a szép tiszta vizű patakra”, „Híves, vagy szép, vonzalmas”, „Dús, tiszta vizű patak”, „Bőséggel ellát, megáld”, „A híves nagyon jó”.

Érdekesség: Az egyik válaszadó ismét nagy magyarázkodásba kezdett: „Itt a híves pataknak lényegében egy elvonatkoztatott háttére van. Ez a patak a hit, Isten Igéje. Itt a 42. zsoltárban a hitet patakkal szimbolizálják. Ahogy a szarvas kívánczik a patakra, úgy kívánczik a jó hívő Isten Igéjére”. Nagyszerű felfedezés, csak éppen megint a kérdésre nem válaszolt. Egyéb válaszok: „Lelki patak”, „Híres, neves, népszerű”, „Hívogató”.

Felnőtt korosztály

11 válaszadó jó választ adott. Pl.: „Hűvös”, „Húsító”, „Hűvös, nyugodt”, „Hús, tiszta”, „Híves=hűvös”, „Hűvös régies kifejezése”.

5-en nem válaszolták meg a kérdést.

11-en úgy vélték, hogy 'szép', 'díszes', esetleg 'tisztá' (esztétikailag kellemes) jelentése lehet a szónak. Pl.: „Szép, tiszta”, „Szép, tiszta folyóvíz. Ezt is Isten teremtette. Akképpen szeretnék Istené lenni, ahogyan a szarvas a híves patakra akar eljutni”, „A híves patak hullámos, napban fürdő patakot jelent, ahol szívesen pihen meg az ember szeme”, „Tiszta, üde”, „Szép, különleges patak”, „Csodálatos, varázslatos”, „Díszes, tiszta, friss”, „Díszes”, „A szép, gazdag, kiújult patakra”.

Érdekeség: Egyes válaszadók nem figyeltek a kiemelésre és a mondat értelmét magyarázták: „Az ember lelkének annyit ér Isten szava, mint szarvasnak a H₂O”, „Úgy áhítunk Istenre földi halandók, mint ahogy a szomjas szarvas kívánczik a patakra”, „Isten után való óhajtozás, sóvárgás”. Ezen válaszokban felfedezhető, hogy zoltár második sorát („Lelkem úgy óhajt Uramra”) is felhasználták értelmezésükben.

Összegzés: 27-en (29.9%) adtak helyes választ a kérdésre, míg 35-en (38.8%) a 'szép', 'díszes', esetleg 'tisztá' (esztétikailag kellemes) jelentésre asszociáltak. Ennek oka az lehet, hogy vagy a szó alakja „hívta elő” ezeket a válaszokat: „híves”-„íves”-„díszes”-„míves”-„híres”, vagy a kellemes hangzása: „fátyolos”, „gyönyörű”, „tisztá”, „üde” stb., illetve ezek együttes hatása.

Mosogass jól meg **fertelmességimből** (51. zs.) jel.: 'tisztíts meg tisztátalanságomból/ a fertőből/ bűneimtől'

Általános iskolai korosztály

21-en adtak jó választ. Pl.: „Bűneimtől tisztíts meg”, „Vétkeimből, bűneimből”, „Lemossa róla a bűnt”, „Szabadíts meg bűneimből”, „Mentse fel a rossz alól,” „Oldja fel a bűnt”, „Tisztíts meg a rossztól”, „Rossz dolgaimból”, „Bűnbocsánatot nyer”.

8-an nem válaszolták meg a kérdést.

Érdekesség: A „fertelmességimből” szót a jelentős többség helyesen értelmezi, bár a 'bűn' meghatározás annyiban pontatlan, hogy nem figyel a szóalakra: fertelmes, förtelmes. De a 'bűn' is 'erkölcsi szenny', mint a 'fertő', ezért lényegében helyesnek fogadhatjuk el a válaszokat.

Középiskolai korosztály

27 válaszadó adott jó választ. Pl.: „Töröld el az én bűneimet”, „Bűneimből, gonosz cselekedeteimből”, „Tisztíts meg bűneimből”, „Mosd le bűneimet”, „Bűneimből, szenvedélyeimből szabadíts meg”, „Vétkekből, bűneimből”, „Bűneimből, rossz cselekedeteimből”, „Bűneimből, melyek szerintem súlyosak”, „Bűnös gondolatok, tettek, lelki rosszaság”, „Bűneimből, szörnyűségeimből, mocskosságomból”, „Szabadíts meg a gonosztól, rossztól, ördög általi büntől”.

1 diák nem válaszolt.

Érdekesség: Elvontabb válaszok is születtek, melyek nem a kiemelt szóra fókuszáltak: „Tisztíts meg, téríts jó útra”, „Isten mindenből meggyógyít minket, ha hiszünk benne és

imádkozunk hozzá”, Az igen gyakori 'bűn' értelmezés mellett már olvashatóak változatosabb megoldások is: „Tisztátalanság”, „Tisztátalanságaimból, vétkeimből”. Az egyik válaszadó így fejtette ki véleményét: „Szerintem ez egyértelmű”. Való igaz, majdnem mindenki helyesen értelmezte a szót, vagy a kifejezést, de a pontos szóalakra, mint azt az általános iskolásoknál említettem, senki sem figyelt.

Felnőtt korosztály

28 válaszadó adott jó választ. Pl.: „Tisztíts meg bűnömtől”, „Szabadíts meg bűneimtől”, „Vétkeimtől”, „Bocsásd meg bűneimet, mossa le a bűnöket, tisztítsa meg a lelkét”, „Bűneimből, a bűn fertelmes”, „Tisztíts meg bűneimből, gonosz dolgaimból”, „Bocsásd meg, töröld el bűneimet”, „Fertelmesség=bűn, gyalázat. Az úr tisztítson meg minden bűnömtől”.

Mindenki megválaszolta a kérdést.

Érdekeség: „Tisztíts meg tisztátalanságomból, mosd le rólam, ami a fertőből (szennyből, sárból) rám tapadt”- talán a legpontosabb válasz, mely figyelembe vette a szóalakot, nem vonatkoztatott el túlságosan. Kissé „kegyeskedő” válaszok is születtek: „A fertelmesség itt az emberi gyarlóságot jelöli és a bűnt. Azért kell a bűntől megtisztulnunk, mert bűnös ember nem jut be a menny kapuján”, „A Úr tisztítson meg bűneimtől, terheimet vegye át, könnyebbítsen lelkemen”. Árnyaltabb válaszok: „Fertelem=szenny, bűn”, „A földi tisztátalanságomból kérlek, tisztíts meg”.

Összegzés: 76-an (84.4%) adtak jó választ, ami igen magas arány. De ha azt vesszük figyelembe, hogy a „fertelmesség” szót nem a kissé elvonatkoztatott 'bűn' jelentéssel magyarázta, hanem 'fertőből', 'szennyből', 'tisztátalanságból', akkor a helyes válaszok aránya minimálisra olvad.

Hints meg, Uram engem **izsóppal** (51. zs.) jel.: 'gyógynövény cserje'

(A kifejezés jelentése: szertartásosan tisztíts meg az áldozatnál használt gyógynövénnyel, azt vízbe mártva fröcsköld rám a tisztítást jelképező vizet.)

Általános iskolai korosztály

2 válaszadó adott elfogadható, de nem teljesen jó választ: „Szórj rám virágot”, „Valamilyen segédeszköz, szertartások alatt használatos tárgy, dolog”.

19-en nem válaszolták meg a kérdést.

1 diák a „nem tudom”-mal válaszolt.

További válaszok: „Hints meg engem Uram jóval, örömmel, szeretettel”, „Hints meg Uram engem bölcsességgel”, „Hints meg engem szeretettel”, Illetve: „Valamilyen por”, „Hamuval”, „Valami porral megszór”, „Hamu”.

Érdekesség: Látható, hogy tökéletes választ senki sem adott, s csak két elfogadható válasz született. Ebből az egyik tudta, hogy az izsóp valamilyen növény, ezért írta a „virág”-ot, a másik pedig azt tudta, hogy szertartásoknál használt „dolog”-ról, „tárgy”-ról van szó.

Sokan nem tudták a választ, ezért nem is írtak semmit erre a kérdésre.

A többi diák válaszait két csoportra lehet bontani. Az egyik valamilyen 'elvont tulajdonsággal, dologgal való meghintés' értelmet tulajdonít a kifejezésnek: „szeretettel”, „örömmel”, „bölcsességgel” hint meg az Úr, a másik az izsópot 'por', 'hamu' jelentésűnek véli. Az utóbbi gondolatokban talán az ószövetségi bünbánati forma idéződik fel: a bűnös ember (pl.: Dávid király) bünbánatának jeléül megszaggatta ruháját és fejére hamut hintett, szórt. Ez a kép idézhette fel ezt a választ. Ez azonban pusztán feltételezés, és lehet, hogy ez a kép csak a dolgozat írójának idézte fel ezt a magyarázatot a válaszok olvasása során.

Középiskolai korosztály

3 válaszadó adott jó választ: „Izsóp - fertőtlenítő hatású gyógynövény”, „Tisztító hatású növény, gyógyításra is alkalmas, nyugtató”, „Gyógynövénnyel”.

5-en a kifejezés 'tisztító szertartás' jelentésére utaltak, ezért az ő válaszuk is elfogadható, bár kiemelt szó jelentését nem ismerték: „A megújulást eredményezi, ha meghinti az Úr”, „Az a dolog, amely által megtisztulhatok”, „Bűnbocsánatért való könyörgés. Kéri Istent, hogy bocsásson meg, mert bűnt követett el”, „Tölts el engemet tisztasággal”.

13-an nem válaszoltak a kérdésre.

2 diák a „Nem tudom”-ot írta.

Érdekesség: Sokan tudták, hogy valamilyen szertartásos cselekményről lehet szó. A ószövetségi kultuszi cselekmények, áldozatok különféle formái jelennek meg. „Éghető anyag, ami ez esetben elégeti a bűnöket” és a „tüzes parázs” megfogalmazás mintha az égőáldozatról szólna, az „Olajjal” válasz a szertartásos felkenést (királlyá, főpappá) sejteti. Ezek összességében pedig azt tükrözik, hogy már szereztek ismeretek a bibliai kultuszi cselekményekről, és a válaszadók nagyobb része tudja, hogy ez a kifejezés egy ilyen szertartásos, megtisztulást eredményező cselekedetet jelent. A „hamu”, mint válasz ennél a korosztálynál is előfordul.

Felnőtt korosztály

4 válaszadó adott jó választ: „Az ókori Izraelben egy szertartás része volt, az izsóppal (növény) való fröcskölés”, „Szertartáson tisztíts meg, áldozatnál használt gyógynövénnyel”, „Tisztíts meg gyógynövényeddel”, „Izsóp: keleti fűszernövény, szertartásnál is használták”.

8-an a kifejezés 'tisztító szertartás' jelentésére utaltak, ezért válaszuk elfogadható, bár a kiemelt szót nem magyarázták. Pl.: „Tisztíts meg engem a bűntől szent igéd által”, „Tisztíts meg Uram”, „A Szentlélek által megtisztulunk”, „Tisztíts meg engem a sok gonoszságtól”.

10-en nem válaszolták meg a kérdést.

Érdekeség: A felnőtteknél is sokan nem válaszolták meg a kérdést, ami erre a korosztályra nem jellemző. Nem tudhatták sokan a választ, és valószínű, hogy nem akartak feltételezésekbe bocsátkozni, talán attól tartva, hogy válaszaik nagyon messze járnak a helyes jelentéstől. Az általános, elvont értelmezés ismét markánsan képviselteti magát. Pl.: „Add rám áldásodat”, „Jóval, szent dolgokkal áldd meg”, „Áldással”, „Megbocsátás”, „Szentelj meg”. Végül egy igazi katolikus válasz egy reformátustól: „Szentelt víz”.

Összegzés: Tökéletes választ, mely a kiemelt szót és a szertartás jelleget is magába foglalta, nem sokan, mindössze 7-en (7.77%) adtak. 13-an a 'tisztító szertartás' értelmezést adták, mely lényegében helyesnek mondható, így az arány 20 (22.22%) helyes válaszra változik. Magas a választ nem adók száma: 44 (48.84%), mely a felnőtt korosztály felé haladva csökken ugyan, de még ott is jelentős. A tanult elemek tükröződnek a megoldásokban. Az általános iskolások válaszaiban a hittanórán bemutatott bűnbánó, fejére hamut szóró ember képe rajzolódik ki, a középiskolásoknál már az ószövetségi szertartások, kultuszi cselekmények ismerete fedezhető fel, illetve a felnőttekkel együtt elvontabb, általánosabb válaszokat adtak.

És engem **halálra keresnek** (54. zs.) jel.: 'Azért keresnek, hogy megöljenek'

Általános iskolai korosztály

11 válaszadó adott jó választ. Pl.: „Meg akarnak ölni”, „Halálomig hajtanak”, „A halálomat akarják”, „Meg akarnak gyilkolni”, „Addig üldöznek, míg el nem fognak és megölnék”, „Meg akarnak ölni, le akarnak számolni”.

5-en nem válaszoltak a kérdésre.

13-an 'nagyon keresnek' értelmet tulajdonítanak a kifejezésnek. Pl.: „Nagyon keresnek”, „Sokáig keresnek”, „Keres engem, de én nem hagyom, hogy megtaláljon”, „Addig keresnek, míg meg nem találják”, „Mindenhol keresnek”, „Úzve keresnek”, „Nagyon hiányozom valakinek”.

Érdekesség: A többség úgy véli, hogy egy intenzív cselekvésről, keresésről van szó. Sokan ismerik azt a kifejezést, hogy „halálra dolgozom magam”, „halálra unom magam” stb. Itt is azt fejtegetik, hogy valaki nagyon keres valakit, ezért a jelentés: 'halálra keresi'.

Egy meglepő válasz: „Isten el akar hívni magához”.

Középiskolai korosztály

12 válaszadó adott jó választ. Pl.: „Azért keresnek, hogy megöljenek”, „Halálomat akarva keresnek”, „Halálra ítélnék, megölnék”, „Üldöznek, mert meg akarnak ölni”, „Haragszanak rá, üldözik a halálára várva”, „Meg akarnak ölni, azért keresnek, hogy megölhessenek”.

5-en nem válaszolták meg a kérdést.

10-en 'nagyon keresnek' értelmet tulajdonítanak a kifejezésnek. Pl.: „Aggódnak értem, tűvé tesznek értem mindent”, „Sokan keresnek mindenhol”, „Mindent elkövetnek azért, hogy megtaláljanak”, „Üldöznek erősen”, „Nagyon keresnek”, „Nem adják fel a keresést, kitartóak”.

Érdekesség: Az arány szinte ugyanaz, mint az általános iskolásoknál, és a két csoport válasza is hasonlóak. Volt azonban, aki magyarázta is a kifejezést: „Bibliából átjött fogalom - Jézus születésére utal”. Jézusnak valóban Egyiptomba kellett menekülni születésekor a családjával Heródes elől. Szokatlan válaszok: „Bujkálnom kell”, „A gonosz kerget”, „Ha elveszem hitben, Isten megtalál minket”.

Felnőtt korosztály

8 válaszadó adott jó választ: Pl.: „Üldözik, és a halálát akarják”, „Addig keresnek valakit, míg meg nem találják, és akkor megölik”, „Halálomat akarják”, „Halálig úzik, hogy megöljék”, „Meg akarják ölni”.

2-en nem válaszoltak.

11-en 'nagyon keresnek' értelmet tulajdonítanak a kifejezésnek. Pl.: „Nagyon keresnek”, „Mindenütt keresnek, mindent széttúrnak”, „Tűvé tesznek érte mindent”, „Mindenáron meg akarnak találni”.

Érdekeség: A többi korosztályhoz képest megjelennek a nem pontosan a kérdésre, hanem annak egy elvonatkoztatott tartalmára utaló válaszok: Pl.: „Üldözik őt a hitéért”, „Jézus bárányi közül egy kalandozik el, azért az egyért otthagyja a többit, hogy megkeresse, megtalálja”, „Hitemért üldöznek az ellenségek”, „A hamisak, a bűn rám talál és megfertőznek azzal”.

Összegzés: A válaszadók közül 31-en (34.41%) válaszoltak helyesen. 44-en (48.84%) 'nagyon keresnek' értelemet tulajdonítottak a kifejezésnek. A kissé szabadabban értelmezett válaszok ismét a felnőttekre voltak jellemzőek.

Az Úr országol és regnál jól (99. zs.)   jel.: 'uralkodik, helyesen kormányoz az Úr'

Általános iskolai korosztály

7 válaszadó adott jó választ. Pl.: „Uralkodik”, „Uralkodik és vigyáz”, „Uralkodik és örködik”, „Isten jól uralkodik”, „Uralkodik és törvényeket alkot”.

14-en nem válaszolták meg a kérdést.

2-en „Nem tudom”-mal válaszoltak.

Érdeklőség: Nagyon nagy számú a meg nem válaszolt kérdés. Nem tudták a választ és nem is próbálkoztak. 4-en adták ezt a választ: „Az Úr mindenütt ott van”, vagy ehhez hasonló: „Az Úr jelen van mindenhol”. Ez lehet egy hasonló értelmezésen alapuló hasonlóság, de a magyarázat akár a másolás is lehet. 3-an pedig úgy gondolták, hogy a jelentés: „Az Úr járja az országot”, „Az Úr országról országra jár és hirdeti a Szent Írást”.

Közéiskolai korosztály

24 válaszadó adott jó választ. Pl.: „Uralkodik”, „Vezet és irányít”, „Az Úr nagyon jól uralkodik és kormányoz”, „Trónol és uralkodik”, „Szabályoz, uralkodik, törvénykezik”, „Az Úr a mindenség és jól irányítja”, „Ő irányítja a Földet és uralkodik”, „Az Úr nagyon jól irányítja és vezeti népét”, „Dönt ügyeink felől, mint régebben a királyok is döntöttek népük ügyeiben”.

2-en nem válaszolták meg a kérdést.

Érdekesség: Egy válaszadó az általános iskolásokhoz hasonlóan a 'mindenütt ott van' értelmezést adta, tehát, bár ez a szám itt jelentéktelen, mégsem lehet véletlen ez az értelmezés. Egyéb válaszok: „Vezet és tiltakozik”. A „tiltakozik” szó rejtély, hogyan került ide. „Számon tart minden embert és minden embernek minden gondolatát”. Egy jó uralkodó képe lehet ez. És egy „etimológus válasz”: „Uralkodik, latinul rego = uralkodik igéből származik”.

Felnőtt korosztály

26 válaszadó adott jó választ. „Uralkodik”, „Parancsol”, „Az Úr uralkodik és irányít”, „Az Úr jól irányít”, „Intézkedik és irányít”, „Irányít, vezet, törvényt hoz, ítélkez”, „Vezet és irányít”, „Irányít, igazgat”, „Az Úr uralkodik és ítél. Jól, igazságosan, büntet, ha kell”.

2-en nem adtak választ.

Érdekesség: „Az Úr uralkodik az egész ország felett”. Az 'uralkodik' meghatározás helyes, de valószínűleg ugyanez a szó (országol) „hívja elő” az „ország felett” kiegészítést is. „Az Úr mindent tökéletesen végez mind a földön, mind a föld felett és mind a föld alatt”. Az Úr teljes körű hatalma: még a föld alatt is ő uralkodik.

Összegzés: A válaszadók közül 57 (63.27%) adott helyes választ. Ez a kép azonban kicsit csalóka, mert az általános iskolásoknál lényegesen kisebb ez az arány (23.33%).

Nagy kegyesen **től**, Uram földeddel (85. zs.)   jel: 'tettél'

Általános iskolai korosztály

1 válaszadó járt csak közel a valósághoz, aki felismerte az igét, csak annak idejét nem adta meg helyesen: „Tesz”.

21-en nem válaszolták meg a kérdést.

Érdekesség: Nagyon kevés a vizsgálható válasz. Az értékelhető megoldásokat pedig csoportosítani sem igazán lehet. Valaki ezt így indokolta: „Nem tanultuk”. További válaszok: „Takarj”, „Tóled”. Itt a személyes névmás elejének és a „től” igének a hasonlósága lehetett az indok, hogy ez a válasz született. Az „Úrtól van a kegyelem” és az „Istentől” válaszokat szintén alaki hasonlóság okán adhatták, a -tól, -től határozói ragot vélték felfedezni a szóban. „Az Úr kegyesen megbocsátja bűneinket és magához vesz”. magyarázat szerint a „től” jelentése 'megbocsát', a „Telve van” szerint a 'tele' a „Megteremtett a világgal minket” szerint pedig a 'teremt' a helyes értelmezés.

Közéiskolai korosztály

12 válaszadó adott jó választ, melyek közül 8-an az igeidőt is helyesen határozták meg: „Tettél”, „Nagy kegyesen cselekedtél,” „Tettél. Teszel”, „Tett, tesz”, „Tenni, kegyesen bánni vele”, „Tesz, viselkedik”.

12-en nem válaszolták meg a kérdést.

Érdekesség: A többi válasz itt is, mint az általános iskolásoknál nagyon sokszínű, de ugyanazok a megoldási variációk fedezhetőek fel. A „Tóled”, a „Kegyesség, ami az Úrtól

van” és az „Úr nagy kegyességétől” válaszok a -tól, -től határozói ragot feltételezik a szóban. Az „Eltelik, megtelik” válasznál a szó jelentése 'telik'.

Felnőtt korosztály

9 válaszadó adott helyes választ, az igeidőt senki sem adta meg helyesen: „Tesz”, „Tesz, csinál vele valamit”, „Tesz, cselekszik”, „Kegyesen és igazságosan bánik az Isten a földdel”, „Tegyél”.

11-en nem válaszolták meg a kérdést.

Érdekeség: A felnőtteknél is hasonló tendencia figyelhető meg a válaszokat tekintve, mint az előző korosztályoknál, mégis van egy különbség: 7-en a 'tőled' jelentést adták meg válaszul, ami nagyobb szám az előző korosztályénál. Pl.: „Tőled”, „Nem tudom, mit jelenthet (régies). Talán tőled”. Ez majdnem annyi, mint a jó válaszok száma. Az „Úrtól” és a „Kegyességedtől” a -tól, -től határozói ragként értelmezik a szót. A „Től = telik, kiterjed” válaszban ismét feltűnik a 'telik' értelmezés. És végül egy átmenet: „Tesz, vagy tőle, ettől”.

Összegzés: A jó válaszadók 22-en (24.42%) voltak. Nagyon sokan, 54-en (59.94%) nem válaszoltak. A többi kérdést kitöltötték ezért valószínű, hogy erre a kérdésre nem tudták a választ. A középiskolások fejtették meg legtöbbször a szót helyesen, ez talán annak köszönhető, hogy már tanulták ezt a zsoltárt. A többi válaszadó a 'tőled', 'telik' és a -tól, -től határozói rag magyarázatot adták. Ezek közül is a felnőtteknél volt jelentős a 'tőled' aránya.

Öregbül a hívek serege, mert az Úr megáldja és őrzi. (112. zs.) jel.: 'nő, gyarapodik'

Általános iskolai korosztály

5 válaszadó adott jó választ: „Sokasodik”, „Gyarapodik”, „Gyarapszik”, „Egyre többen vannak a hívek”, „Több hívő van, mert Isten megáldja és őrzi őket”.

10-en nem válaszolták meg ezt a kérdést.

14-en arra gondoltak, hogy a hívek korára utal az „öregbül”, tehát a jelentése 'öregszik'. Pl.: „Sok az öreg a templomban”, „Sokáig él a hívők serege, mert az Úr megáldja és őrzi őket”, „Korosodnak a hívek”, „Hosszú életűek, akik az Úrban hisznek”, „Sok, egyre több az öreg, akiket Isten megáld”, „Öregszenek a hívek”, „Pl.: valaki öreg”, „Öregedik”.

Érdekesség: Az „öregbül” szó a többségnél még 'öregszik, korosodik' értelemben szerepel. A „Híresebbek lesznek a hívek” magyarázatban valószínűleg az 'öregbíti a hírnevét' jelentés fedezhető fel.

Középiskolai korosztály

14 válaszadó adott jó választ. Pl.: „Gyarapszik, növekedik”, „Nő és egyre több lesz”, „Megsokasodik”, „Nő a hívek serege”, „Nő a hívek mennyisége”, „Folyamatosan növekszik a létszáma”, „Fennmarad gyarapszik és dicsőbb lesz”, „Nagyobb lesz a hívek száma”, „Nő a hívek serege, Isten megtartja őket”, „Növekedik, naggyá lesz”.

3-an nem adtak válasz erre a kérdésre.

9-en az 'öregedik, korosodik' értelmezést adták. Pl.: „Öregszik”, „Vénül, öregszik”, „Az öreg hívek serege”, „Istennek serege, a hívek sereg napról-napra öregszik”, „Az idősebbek hívebbek”.

Érdekesség: Akik az 'öregedés' értelmezést adták, azok közül némelyek érzékelték, hogy itt minőségi (ha már nem mennyiségi: 'nő', 'gyarapszik') javulásról is szó kell legyen, ezért így árnyalták a választ: „Öregszik és bölcsőbb is lesz”, „Nemesedik, jobb lesz”, de ide tartozhat a fent már idézett „Az idősebbek hívebbek” válasz is. Az 'öregedik' értelmezést adó egyik diák érzékelt, hogy valami nincs rendben a magyarázat körül: „Öregedik, de ennek így nincs semmi értelme”. Ennél a korosztálynál is volt, aki a hírnévvel hozta kapcsolatba a kifejezést: „Híresebbek lesznek az egyház tagjai”, „Híre messze eljár, híres lesz, sikeres lesz”, „Öregszik a hírneve”. Ez utolsó válasz már majdnem megegyezik a 'hírnevét öregbíti' jelentéssel.

Felnőtt korosztály

12 válaszadó adott jó választ. Pl.: „Gyarapszik”, „Növekszik, gyarapodik”, „Növekszik a hívek serege”, „Egyre többen lesznek”, „Nő az Isten híveinek száma, mert őket megőrzi”, „Többen lesznek a hívek”, „Megmarad örökre, gyarapszik”, „Növekedik a hívők serege, az Úr népe, egyre inkább kiterjed az Ő nemzedéke”.

Mindenki megválaszolta a kérdést

10-en az 'öregszik' értelmezést vélték helyesnek. Pl.: „Öregedik”, „Öregszik Isten népe, de Ő megtartja őket hitben, lélekben”, „Öregbül: öregebbé válik, idősödik”, „Akik hisznek benne, egyre régebb óta vannak mellette”, „Öregedik a hívek serege”.

Érdekesség: Volt, aki magyarázatot is fűzött a válaszához: „Sokáig élnek a hívek... (Tízparancsolat: Tiszteld atyádat és anyádat, hogy sokáig élj a földön...)”. A minőségi változásként való értelmezés e korosztálynál is megjelent: „Öregedik, szebb, nagyobb lesz”,

„Stabilabb, erősebb lesz”, „Lelkileg öregbül a hívek serege”, „Erényeiben gyarapodnak”, „Az öregség a bölcsesség és az erő jelképe is”.

Összegzés: 31-en (34.41%) adtak jó választ a feltett kérdésre. 33-an (36.63%) az 'öregszik' értelmezést adták. A két szám szinte ugyanaz. A felnőtt korosztály felé haladva, egyre jellemzőbbé válik a szónak valamilyen pozitív minőségi változást kifejező meghatározása. Öregszik, de bölcsőbb lesz, szebb lesz, hívebb lesz stb.

Útamra **tört** mernek **hányni** (142. zs.)   jel.: 'csapdát raknak le, kelepcébe akarnak csalni, akadályoznak'

Általános iskolai korosztály

19 válaszadó adott jó választ. Pl.: „Akadályoznak”, „Csapdát mernek rakni ellenem”, „Csapdába csalnak”, „Meg akarnak ölni”, „Megtámadnak az utamon”.

11-en nem válaszolták meg ezt a kérdést.

Érdekesség: A kiemelt szöveg meglehetősen változatos, szabad értelmezésre ad lehetőséget. Ez a válaszokból is kiderül. Három csoportra lehet ezeket a válaszokat különíteni. Az egyik (6 fő), amelyik kifejezetten testi erőszakra utal. Pl.: „Meg akarnak ölni”, „Le akarnak szúrni”, „Leszúr”. Ezek valószínűleg a „tört” szót tartották lényegesebbnek a mondatban. A másik csoport (5 fő) válasza: „Csapdába csalnak”, „Csapda”, „Csapdát állít” már árnyaltabb. A harmadik csoport tagjai (8 fő) az 'akadályoz' értelmet hangsúlyozták: „Akadályoznak”, „Utamba áll”, „Akadályt gördítenek útjába”. Ezeknél az értelmezéseknél a mondat „útamra” szava volt a meghatározó: utamba áll = akadályoz.

Középiszkolai korosztály

27 válaszadó adott jó választ. Pl.: „Csapdába csal”, „Megakadályoz”, „Fenyegetés ér utam során”.

3-an nem válaszoltak erre a kérdésre.

Érdekeség: Ennél a korosztálynál is ugyanabba a három csoportba lehet besorolni a válaszokat, de itt sokkal dominánsabb az 'akadályoz' értelmet hangsúlyozók aránya (20 fő): Pl.: „Akadályokat gördítenek elém”, „Meg akarnak akadályozni valamiben”, „Isten által kijelölt utamra a gonosz akadályokat állít fel”, „Meggátolnak utamban”, „Elállják az utamat”, „Megpróbáltatások, mások bántásai, melyek keresztezik utunkat”, „Elgáncsolnak”, „Utamba állnak, próbálnak elbuktatni”.

Felnőtt korosztály

22 válaszadó adott jó választ: „Akadályokat tesznek elém”, „Csapdába csálnak”, „Csapdát állítanak”, „Vannak akik akadályozzák az utamat”, „Megakadályoznak valamiben”.

2-en nem válaszolták meg ezt a kérdést.

Érdekeség: Az „akadályoz” választ adók aránya a felnőtteknél is kiemelkedő (17). Akadtak azonban olyan válaszadók is, akik válaszukban nagyon eltávolodtak a magyarázandó mondatától, értelmezésüknek ezért már nem sok köze van a kiemelt kifejezéshez. Pl.: „Kísért a gonosz”, „A nem istenfélők hamisak, a hitemet akarják megrengetni, és bűnökkel meggyalázni”, „Bűnbe akarnak vinni”, „Egész életemben kísért engem az ördög”.

Összegzés: 68 (75.48%) jó válasz született. A mondat értelmezési lehetősége igen széles skálán mozoghat, ezért ez az arány érthetően magas. A 'fizikai megsemmisítés', 'csapdát állít'

és az 'akadályoz' értelmezés volt a három fő csoport. Ez utóbbit az idősebb korosztály gyakrabban használta. Ha a kiemelt mondatot nézzük ez a válasz a legáltalánosabb. A felnőtteknél egy-két válaszadó már annyira elvonatkoztatott a vizsgálandó mondattól, hogy magyarázatának már nem sok köze volt a kiemelt szöveghez.

Megáll az Istennek **Igéje** És nem állhat senki ellene (171. dics.) jel.:
'fennmarad Igéje'

Általános iskolai korosztály

5 válaszadó adott jó választ: „Megmarad”, „Fönnmarad”, „Fönnmarad örökké”, „Örökké megmarad az ige”.

10-en nem válaszolták meg ezt a kérdést.

10-en Isten Igéjének a pozitív minősítésére gondoltak. Pl.: „Valóság amit mond”, „Isten szava mindig valóra válik”, „Igaz, valós amit mond”, „Isten Igéjével senki sem szállhat szembe”, „Igaz Isten szava”, „Isten szavának senki nem áll ellent”.

Érdekeség: A pozitív minősítés oka talán ebben a válaszban érthető meg: „Amit Isten mond, az úgy is van”. Ebben az 'állja a szavát' jelentés fedezhető fel. Az okokat kutatva gondolhatunk még a 'megállja a helyét' jelentésre is, mely szintén valakinek a pozitív minősítése. Különös válaszok még: „Isten parancsol”, „Isten Igéje Krisztus”, „Isten velünk van”. Volt aki úgy értelmezte, hogy Isten szava megállt, már nem terjed tovább, ezért: „Már nem hallgatnak annyian Istenre”.

Középiskolai korosztály

11 válaszadó adott jó választ. Pl.: „Megmarad”, „Örökké megmarad”, „Mindig megmarad és örök”, „Isten Igéje soha el nem múlik”, „Isten Igéje mindörökké fennáll”, „Isten Igéje mindig lesz, és mindig van, és mindig volt, egyszóval soha el nem múlik. Isten igéje örök és elpusztíthatatlan”.

1 diák nem válaszolta meg a kérdést.

18-an Isten Igéjének a pozitív minősítésére gondoltak. Pl.: „Isten igéje mindig igaz”, „Isten igéje érvényes”, „Biztos az Igéje”, „Isten üzenete mindig jó”, „Isten Igéje szent”, „Érvényes Istennek szava”, „Isten Igéje olyan erős, hogy nem áll ellent neki senki”, „Uralkodik az Ige, bennünk van”.

Érdekesség: Válaszok, melyek szintén pozitív tartalmú minősítést fejeznek ki, de az „áll” ige szerepel a meghatározásban: „Isten Igéje minden felett áll”, „Mindenek felett áll, amit mond”, „Isten Igéje felett nem áll senki”.

Felnőtt korosztály

11 válaszadó adott jó választ. Pl.: „Fennmarad”, „Isten parancsolatai, a Biblia örökké meglesz, sosem tűnik el”, „Megmarad amit Isten mond”, „Örök, konstans az Ige”, „Megmarad örökké Isten szava”.

1 válaszadó nem töltötte ki ezt a részt.

18-an Isten Igéjének a pozitív minősítésére gondoltak. Pl.: „Igaz az, amit Isten mond”, „Isten Igéjének ereje van”, „Az Úr Igéje mindenek felett áll”, „Isten megtartja ígéreteit az emberekkel ellentétben”, „Isten Igéje igaz és nem lehet ellene senki”, „Az Ige erős, szent és sérthetetlen”.

Érdekeség: Ennek a korosztálynak az eredményei hajszálpontosan megegyeznek a középiskolai korosztályéval. Kevert válaszok is születtek, melyek helyesen határozzák meg a kiemelt rész értelmét, de pozitív minősítést is tartalmaznak, valamint az „áll” ige is felfedezhető bennük: „Megállja a helyét, örök és megváltozhatatlan”, „Megmarad Isten Igéje az emberek életében, és fundamentumként áll a hitéletben”, „Isten szava örök és rendíthetetlenül áll”.

Összegzés: 27-en (29.97%) adtak jó választ. 46-an (51.06%) Isten Igéjének pozitív minősítésére gondoltak. Az idősebb korosztálynál kevert válaszok is születtek. Ami fennmarad az egyben értékes is lehet, hiszen időtálló, értékálló, ez indokolhatja ezeket a válaszokat. (Eszünkbe juthat erről a már korábban tárgyalt „alítják” kifejezés: amit állítunk, azt véljük is, így nem állt távol egymástól a helyes és a helytelen értelmezés.)

Szűkölködünk Nagy mértékben **Segedelem nélkül** (172. dics.) jel.:
'szorult helyzetben vagyunk segítség nélkül'

Általános iskolai korosztály

7 válaszadó adott jó választ. Pl.: „Segítség nélkül szükségét szenvedünk”, „A bajban egyedül vagyunk”, „Senki nem segít a bajban”, „Nincs segítség a bajban”.

12-en majdnem tökéletes választ adtak, de csak az egyik részére figyeltek a kiemelt szövegnek. Pl.: „Nincs segítség”, „Kevés a segítség, a támasz nekünk”.

10 tanuló nem válaszolta meg a kérdést.

Érdekesség: A válaszadók helyesen értelmezték a kifejezést. A többség mégis csak a kifejezés egyik részére figyeltek. Vagy a „szűkölködünk”-re adott választ: „Nyomorgunk”, „Sanyargatott az életünk”, vagy a „segedelem nélkül”-re: „Nincs segítségünk”.

Középiskolai korosztály

20 válaszadó adott jó választ. Pl.: „Nehéz az élet Isten segítségével”, „Szükséget szenvedünk és nincs segítségünk”, „Hiányt szenvedünk segítség nélkül”, „Nélkülözünk segítség nélkül”, „Segítség nélkül, nélkülözve”, „Híján vagyunk, nélkülözünk, szükségünk van a segítségre”, „Isten segítségével nagyon gyötrelmes az élet”.

4-en majdnem tökéletes választ adtak, de csak egyik részére figyeltek a kiemelt szövegnek. Pl.: „Nincs segítségünk”, „Nem kapunk segítséget”.

4-en nem válaszolták meg ezt a kérdést.

Érdekesség: A középiskolások jobban figyeltek a kiemelt részekre, ezért adtak jóval többen pontos választ, mint az általános iskolásoknál. Egy szemléltető válasz: „A szűkölködés vonatkozhat arra, hogy nem magasztalhatják Istent az emberek. Ez a dolog előjön történelmi korszakokban is pl.: kommunizmus, mikor nem lehetett Istent magasztalni és ehhez nem kaptak segédelmet. Tehát: szűkölködnek Isten ígéretében, de ez segedelem nélkül nem változik”.

Felnőtt korosztály

17 válaszadó adott jó választ. Pl.: „Nagy hiányt szenvedünk, nagy bajban vagyunk és nincs segítség”, „Hiányt szenvedünk és nincs segítségünk”, „szűkölködni = hiányt szenvedni, és nincs segítség”, „Nyomorgunk, segítség nélkül”, „Valamiben hiányunk van Isten segítségével”.

9-en majdnem tökéletes választ adtak, de csak egyik részére figyeltek a kiemelt szövegnek. Pl.: „Nincs segítség Istentől”, „Nincs segítőnk”, „Segítségre van szükségünk”.

3-an nem válaszolták meg ezt a kérdést.

Érdekesség: A pontosan válaszolók száma itt is magas, de nem annyira, mint a középiskolásoknál. Kötetlen válaszok: „Csak veled”, „Nem féljük Istent”.

Összegzés: 44-en (48.84%) adtak tökéletes választ. Ha a kissé pontatlan, de elfogadható válaszokat is hozzá vesszük, ez szám 69-re (76.59%) módosul, ami nagyon jó arány. A középiskolások adták a legpontosabb válaszokat, talán azért, mert nyelvtani elemzések során megszokták az alapos, körültekintő elemzést.

Hozsánna! Hozsánna! (331. dics.) jel.: 'üdv, dicsőség (istennek)'

Általános iskolai korosztály

6 válaszadó adott tökéletes választ. Pl.: „Dicsőség”, „Dicséret”, „Üdv”.

4-en a hasonló tartalmú 'éljen' jelentést adták, mely véleményem szerint még elfogadható válasz. Pl.: „Éljen”, „Éljenzés”, „Halleluja! Halleluja”.

12-en nem válaszoltak erre a kérdésre.

Érdekesség: A többi válasz csoportosíthatatlan, annyira változatos és sokszínű, bár 3 diák azt gondolja, hogy ez egy személy, illetve az ő neve: „Név”, „Szerintem ez egy név”,

„Hozsánnához imádkozik”. További válaszok: „Hit, erkölcsstan, engedelmesség”, „Köszönet”, „Könyörgés”.

Középiskolai korosztály

22 válaszadó adott tökéletes választ. Pl.: „Dicsőség”, „Dicsértessék az Isten”, „Dicsőség az Úrnak”, „Dicsőség Néked”, „Dicsértessék, dicsőség”, „Dicsőség, tisztelet”, „Dicsőség! Dicsőség! Meghajlás az Úr előtt”.

3-an a hasonló tartalmú 'éljen' jelentést adták, vagy keverték a kettőt: „Éljen, éljen”, „Éljen, dicsőség”.

2-en nem válaszoltak erre a kérdésre.

Érdekesség: A középiskolások nagy magabiztossággal adták meg a helyes választ, ez már egyértelműen arra utal, különösen az általános iskolások eredményeit figyelembe véve, hogy már tanulták ezt a latin eredetű szót. Egyéb válaszok: „Örömhír” (Összekeverte a szintén latin eredetű „evangélium” szóval), „Segítség”, „Jövel Jézus”.

Felnőtt korosztály

20 válaszadó adott jó választ. Pl.: „Dicsőség”, „Dicsőség Istennek”, „Dicséret! Dicsérjük! Magasztaljuk! Áldjuk”, „Dicsértessék”, „Dicsőség, tisztelet”, „Dicsőítés. Isten fiának. Az ember így fejezi ki hódolatát Isten felé”.

7-en a hasonló tartalmú 'áldás', 'áldják a nevét' értelmezést adták, vagy kevert válaszokat adtak. Pl.: „Áldjuk az Urat!”, „Áldás, dicséret”.

Mindenki megválaszolta a kérdést.

Érdekesség: Az 'áldás' jelentést adók közül van olyan, aki a bibliai történetet is megemlíti, ahonnan ismeri a kifejezést: „Jeruzsálembe való vonuláskor énekelt a nép Jézusnak: Áldott legyen az Úrnak neve”. További válaszok: „Az Úr legyen velünk mindörökké”, „Köszöntés”.

Összegzés: 48-an (53.28%) adtak jó választ. Ha hozzávesszük az elfogadható 'áldás' jelentést adók számát, ez 62-re (68.82%) módosul. A kép azonban itt is árnyaltabb, mert az általános iskolásoknál ez az arány lényegesen rosszabb (33.33%).

Jézusom, imádjuk szent nevedet, Áldjuk **erős szerelmedet** (323. dics.) jel.:
'erős, nagy szeretetedet'

Általános iskolai korosztály

19 válaszadó adott jó választ. Pl.: „Erős szeretetedet”, „Nagy szeretetedet”, „Jézus szeretete erős”, „Áldjuk erős szeretetedet”, „Áldjuk szeretetedet, melyet irántunk táplálsz”.

6-an nem válaszolták meg ezt a kérdést.

Érdekesség: Csupán 2 diák értelmezte szó szerint a kiemelt részt: „Hát hogy valaki erősen szerelmes valakibe, de ő is belé”, „Igaz szerelem”. Nem a kiemelt szövegrészre figyelő, elvonatkoztatott válaszok: „Hisznek Istennek”, „Jézushoz imádkozunk és áldjuk őt”, „Imádjuk Istent és országát”.

Középiskolai korosztály

25 válaszadó adott jó választ. Pl.: „Erős szeretetedet”, „Jézust szeretjük és áldjuk szeretetéért”, „Megváltó szeretetedet”, „Mérhetetlen szeretetedet”, „Jézus szeretete és annak fokozása irántunk. Köszönetet mondunk, hogy ennyire szeret minket”.

2-en nem válaszolták meg a kérdést.

Érdekesség: Senki nem értelmezte a 'szerelem' jelentéssel a kifejezést. 2 diák a 'hit' jelentést vélte helyesnek: „Erős hitedet”, „A hit”.

Felnőtt korosztály

24 válaszadó adott jó válasz. Pl.: „Szerelem = szeretet (régies)”, „Nagy szeretetedet”, „Erős szeretete, melyet érez irántunk”, „Áldjuk hatalmas, erős szeretetedet”.

Mindenki megválaszolta a kérdést.

Érdekesség: A felnőttekre jellemző elvontabb, általánosabb értelmezést adó válaszok: „Hasonlat. Mint Jézus a vőlegény, mi (Isten gyermekei) pedig a menyasszonyok”, „Belénk vetett hit”, „A Szentlélekről van benne szó. Őt is áldjuk, magasztaljuk”, „Bűneinkért meghalt és áldjuk mindazt, amit értünk tett, ragaszkodott hozzánk”, „Áldjuk azt, ami munkálkodik a lelkünkben”, „A hűségéről szól”.

Összegzés: 68 (75.48%) jó válasz született. Csak az általános iskolásoknál volt rá példa, hogy a 'szerelem' szót a ma is használt jelentéssel értelmezték. A felnőtteknél pedig ismét megfigyelhető volt a rájuk más kérdéseknél is jellemzőnek mondható, túlzottan elvonatkoztatott magyarázat.

4. Összehasonlító elemzés más kutatások eredményeivel

E témában készültek már felmérések, szöveges és számszerű értékelések. Ezek azonban rövidebb, vázlatosabb elemzések voltak. Arra viszont alkalmasak, hogy eredményeit összevessük ennek a kutatásnak a megállapításaival, figyelembe véve azt, hogy ezeknek a felméréseknek a válaszadói eltérő számúak és más összetételűek voltak, mint e dolgozat válaszadói.

Zsoldos Tibor felmérése

(Debrecen, Dóczy Gedeon Református Gimnázium, 1999.

8. évfolyam és 12. évfolyam)

Kies

általános iskolások: jó válasz 22%

középiskolás korosztály: jó válasz 22.5%

összesített eredmény nálam: 27.7%

Megállapítás: Hasonló eredmény.

Híves

általános iskolások: jó válasz 18%

középiskolás korosztály: jó válasz: 32.5%

összesített eredmény nálam: 29,9%

Megállapítás: Hasonló eredmény. Az általános eredmény százalék száma úgy jött ki, hogy az általános iskolások sokkal rosszabb eredményt produkáltak, mint az átlag: 10%. Ez a tendencia itt is megfigyelhető.

Országol, regnál

általános iskolások: jó válasz 40%

középiskolai korosztály: 46,25%

összesített eredmény nálam: 63, 27%

Megállapítás: Az általam megkérdezettek jó válaszai lényegesen nagyobb számban vannak, de a két korosztály közötti különbség is nagyobb (23.33%-79.2%).

től

általános iskolások: jó válasz: 58%

középiskolai korosztály: jó válasz: 82.5%

összesített eredmény nálam: 22.42%

Megállapítás: Óriási a különbség a két eredmény között. Csak találgatni lehet az okát: vagy jobban ráéreztek a jelentésre a szóalak alapján, vagy már tanulták az iskolai órán. Ez utóbbi azért is valószínűbb, mert nálam minden korosztály nagyon gyenge eredményt mutatott fel.

szűkölködünk

általános iskolások: 52%

középiskolai korosztály: 50%

összesített eredmény nálam: 48.84%

Megállapítás: Hasonló eredmény.

Benke Kinga felmérése

(Miskolc, Avasi Gyülekezet, 2006)

Kies: Pontos választ csak kevesen adtak. Többen pozitívan álltak a szóhoz, de volt olyan, aki a 'kietlen' szóval azonosította.

Megállapítás: Hasonló eredmény. Kevesen (27.7%) tudták a helyes választ, bár sokan pozitív tartalmat kapcsolnak a szóhoz. A 'kietlen' jelentés is előfordult.

Híves: A felnőttek többsége helyes választ adott, a gyerekek viszont 'szép', 'gyönyörűség' jelentésű szónak vélték.

Megállapítás: Nálam a jó választ adók arány nem olyan magas, még a felnőtteknél sem (36.3%) Hasonló, hogy sokan 'szép', 'gyönyörűség' meghatározást adtak a szónak.

Országol, regnál: Az idősebbek számára érthetőbb a szó. A legkisebb korosztály válaszai pontatlanok.

Megállapítás: Hasonló eredmény. Míg az idősebbeknél ez az arány magas (79.2%), addig a legkisebb korosztálynál nagyon alacsony (23.3%).

Től: Az idősebbek nagy számban adtak jó válaszokat.

Megállapítás: Ez szintén jelentős eltérés az általam feldogozott kérdések eredményeitől, viszont Zsoldos Tibor felmérésének eredményeivel összhangban van. A jelenség, mint említettem, nehezen magyarázható.

Szűkölködünk: Minden korosztály tagjának jelentős része helyesen válaszolt.

Megállapítás: Hasonló eredmény.

Segedelem: Minden korosztály tagjának jelentős része helyesen válaszolt.

Megállapítás: Hasonló eredmény.

5. Összegzés

Dolgozatom elején említettem, hogy ez a felmérés, illetve annak feldolgozása válaszokat keres. Válaszokat arra, hogy az énekeskönyvünk használói, legyen az gyerek, vagy felnőtt, mennyire érti, vagy nem érti, esetleg félreérti a zsoltár- és dicséretszövegeket.

A 17 feltett kérdésből csak 6-ra válaszolt helyesen a válaszadók többsége. A „Mosogass jól meg fertelmességimből”-re (51. zs.) 76%, „Az Úr országol és regnál nagy jól”-ra (99. zs.) 63.27%, az „Útamra tört mernek háyni”-ra (142. dics.) 75.48%, a „Szűkölködünk Nagy mértékben Segedelem nélkülre”-re (172. dics.) 76.59%, a „Hozsánna! Hozsánna!”-ra (331. dics.) 68.82% és a „Jézusom, imádjuk szent nevedet, Áldjuk erős szerelmedet”-re (332. dics.) 75.48% válaszolt megfelelően. A többi 11 kérdésre a többség nem tudta a helyes választ. Vagy nem válaszolt, vagy félreértelmezte a kifejezést.

Megfigyelhető volt, hogy a legfiatalabb korosztály tagjai adták a legtöbb helytelen választ. A középiskolások és a felnőttek között nem volt számottevő különbség, hasonló arányban adtak megfelelő válaszokat. Bár egyes esetekben a felnőttek válaszaik pontatlanabbak voltak. Bár bővebb, kifejtőbb válaszokra törekedtek, a megoldásaik gyakran túlságosan elvonatkoztatottak voltak, vagy ahogy korábban fogalmaztam, „bekapcsolt a kánaáni nyelv”, és válaszaikban ez tükröződik.

Az egyháziének oktatása fontos szerepet tölt be énekeink helyes értelmezésének segítségével. Míg az általános iskolásoknál is megfigyelhető, hogy egy-két év alatt milyen sokat változik a helyzet énekeink helyes értelmezésében. Az órákon nem csupán megtanulják az énekeket, hanem tanáraik segítségével a nehezen értelmezhető szövegeket is magyarázzák, megbeszélik. A középiskolásoknál ez még szembetűnőbb.

Minden énekre, kérdéses szövegrészletre azonban nem lehet kitérni, hiszen ennyi idő nem áll rendelkezésre. Mi lehet hát a megoldás? Különböző vélemények csapnak egymásnak. Van aki szerint az énekeskönyv elavult, szövege, nyelvezete nehezen értelmezhető, a fiataloktól távol áll, ezért szerepét már nem tölti be megfelelően. Nézeteik szerint ez a helyzet rohamosan romlani fog, ezért radikális változtatásokra, azaz teljesen új énekeskönyvre van szükség. A másik vélemény szerint egy fokozatosabb, higgadtabb megoldás a helyes út. Emlékeztetik a radikálisabbakat a 48-as Énekeskönyv előszavában leírt korábbi tapasztalatokra, hogy miként

zajlott egykoron egy ilyen teljes csere: „Hitelreméltó adatok szerint ennek az énekeskönyvnek a bevezetését helyenként komoly zendülések kísérték, mert népünk nem szívesen vált meg az ősök nagyrészt kihagyott énekeitől.” (Énekeskönyv magyar reformátusok használatára 2001: 6) Bár napjainkban zendülésekre nem kell számítani, azért komoly ellenállással találkozhatnak az énekeskönyv lecserélését javaslók. Tapasztalataim ugyanis azt támasztják alá, hogy nem csak az idősebb korosztály, de a fiatalabb generáció is szereti ezeket az énekeket. Lehet, hogy néha archaikusnak, nehezen érthetőnek, komolynak tartják, de ezek ellenére kedvelik az énekeket.

Milyen javaslatokat tehetünk ezen tények ismeretében? Véleményem szerint a folyamatos vizsgálódás, felmérés szükséges, melynek eredményeiből kiindulva változtatásokat végezhetünk. Korábban is bevett gyakorlat volt, hogy egyes versszakok kimaradtak, bár ennek okai nem feltétlenül értelmezési nehézségek voltak, így nem is ez a legjobb eszköz. Fontosabb lenne az A. Molnár Ferenc által is javasolt utat folytatni, azaz ahol szükséges, ott nyelvi magyarázatokkal egészítsék ki az énekeket. Ez a megoldás és az egyháziének órák tananyaga együtt elég lehet arra, hogy az értelmezési nehézségek elháruljanak.

Fontos lenne azt is végiggondolni, hogy a kevésbé használt, ismert vagy népszerű énekek helyett újakat válasszunk. Napjainkban is születnek olyan énekek, melyek zenei értéke és teológiai színvonala is kiválónak mondható. Ezek dallam- és gondolatvilága rendkívül közel áll a fiatalabb korosztályhoz, de az idősebbek is hamar megkedvelik. Gondos válogatás után úgy vélem, némelyik méltán kerülhetne a gyülekezeti énekek közé.

Szó esett már több ilyen próbálkozásról is, példaként említve a Berkesi-féle énekeskönyvet. Ezek nagyszerű munkák, de elterjedt használatukhoz központi, egységes erőfeszítés szükséges. A ma is használt Énekeskönyv tekintélye nem csak színvonalából fakad, hanem abból is, hogy minden magyarországi református gyülekezet elfogadja és használja.

„Arra hívnám fel a figyelmet, hogy a régi énekekhez szükség esetén és lehetőség szerint jó lenne nyelvi magyarázatokat, megjegyzéseket fűzni. Az énekek ugyanis koruk nyelvét tükrözik, s így a hívek, különösen az ifjúság, valamint a középkorúak a szöveget néhol nem értik vagy félreértik, félreérthetik.” (A. Molnár 2003: 209) A. Molnár Ferenc gondolatai és tanácsai már 1996-ban is rendkívül időszerűek voltak. Több mint tíz év telt el, de érdemi változás nem történt. Számtalan dolgozat készült és kutatómunka folyt e témában, de Énekeskönyvünkben ennek látható nyoma még nincs, pedig egyre többen foglalkoznak az

egyházi nyelv kérdésével, mely nem csak a gyülekezeti éneklést érinti. Énekeskönyvünk páratlan érték, de hogy ebből ne veszítsen, folyamatos apróbb változtatásokra van szükség. Elérkezett a fontolva haladás, változtatás ideje.

Bibliográfia

A. Molnár Ferenc 2003. A magyarországi református énekeskönyv problémáiról. In: A. Molnár Ferenc és M. Nagy Ilona (szerk.): *Tanulmányok az egyházi nyelv története köréből*. Debreceni Egyetem Nyelvtudományi Tanszéke, Debrecen. 209-213.

Csomasz Tóth Kálmán 1950. *A református gyülekezeti éneklés*. A Magyar Református Egyház Kiadása, Budapest.

Csomasz Tóth Kálmán 1950. *Dicsérvétek az Urat. Tudnivalók énekeinkről*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest.

Énekeskönyv magyar reformátusok használatára 2001. Református Sajtóosztály, Budapest.

Kiss Jenő 1995. *Társadalom és nyelvhasználat*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Szenci Molnár Albert költői művei. 1971. In: Stoll Béla (szerk.): *Régi Magyar Költők Tára* XVII. század 6. köt. Akadémiai Kiadó, Budapest.